

Het huwelijk vormgeven in een andere culturele context

Bachelorscriptie

Auteurs:	Andrea Burggraaf Jacolien Gerritsen – Evers
Afstudeerbegeleider:	Jaap de Jong
Eerste beoordelaar:	Anne Pals
Datum:	30 mei 2018

Colofon

Auteurs: Jacolien Gerritsen-Evers, Andrea Burggraaf
Opdrachtgever: Stichting Gave te Harderwijk
Praktijkbegeleider: Anka von Lindheim

Opleidingsinstituut: Christelijke Hogeschool Ede
Faculteit: Maatschappelijk werk en Dienstverlening
Afstudeerdocent: Jaap de Jong
Eerste beoordelaar: Anne Pals

Datum: 30 mei 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Algemene inleiding.....	6
Actualiteit	6
Relevantie.....	6
Leeswijzer.....	8
 Deel A. Methodologie	9
Hoofdstuk 1 Aanleiding en achtergrond probleem	9
Aanleiding.....	9
Achtergrond	9
Huidige stand van zaken.....	10
Status quaestionis	10
Probleemstelling.....	10
Hoofdstuk 2 Vraagstelling en deelvragen.....	11
Hoofdstuk 3 Beschrijving en verantwoording onderzoeksmethoden.....	12
Kwalitatief onderzoek.....	12
Onderzoeksmethoden.....	12
Hoofdstuk 4 Doelstelling, beoogde lezer en eindresultaat.....	17
Doelgroep.....	17
Doelstellingen en resultaten	17
 Deel B. Betoog.....	18
Hoofdstuk 5 Vormgeving van het huwelijk in een veranderde culturele context.....	18
Achtergrond huwelijken	18
Culturele context.....	19
Opbouw nieuw leven.....	22
Overig.....	23
Beschermdende factoren	23
Samenhang thema's.....	23
Tussenconclusie deelvraag 1	24

Hoofdstuk 6 Praktijk en ondersteuning van relatieproblemen.....	26
Factoren die meespelen in het contact tussen de vrijwilliger en de statushouder	26
Huwelijk als gespreksonderwerp.....	26
Ondersteuning in relaties	27
Wie mag hulp bieden?.....	28
Manier van hulp ontvangen	29
Tussenconclusie deelvraag 2	29
Hoofdstuk 7 Handvatten ten behoeve van de vrijwilliger	31
Psychosociale problemen.....	31
Thema: Sociaal netwerk	31
Thema: Psychosociale noden	32
Thema: Seksualiteit	33
Beschermende factoren en methodieken.....	34
Beschermende factoren	34
Methodieken	36
Interculturele competentie	37
Handreiking voor de vrijwilliger	38
Do's	39
Dont's:	39
Overbelasting vrijwilliger.....	39
Ondersteuning vrijwilligers.....	40
Behoeftte aan ondersteuning.....	40
Tips vanuit deskundige voor de vrijwilliger	40
Tussenconclusie deelvraag 3	40
Deel C. Conclusie, aanbevelingen, discussie en evaluatie	42
Hoofdstuk 8 Conclusies	42
Thema's	42
Ondersteuning door de vrijwilliger.....	43
Hoofdstuk 9 Aanbevelingen	45
Thema's	45
Ondersteuning door de vrijwilliger.....	45
Hoofdstuk 10 Discussie	46
Meerwaarde onderzoek.....	46

Suggesties vervolgonderzoek	46
Hoofdstuk 11 Evaluatie	47
Swot analyse werkwijze.....	47
Werkwijze interviews	47
Werkwijze literatuuronderzoek.....	48
Doelstelling.....	48
Hoofdstuk 12 Bibliografie.....	49
 Deel D. Inhoudsopgave Bronnenboek.....	 52
Interviewprotocollen.....	52
Uitgewerkte interviews	52
Labeldocument literatuur.....	52
Labeldocument interviews	52
Uitnodigingen voor de interviews	52

Voorwoord

Dit onderzoek hebben wij, twee studenten van de Christelijke Hogeschool te Ede, uitgevoerd in opdracht van Stichting Gave te Harderwijk. Beiden studeren wij met dit onderzoek af voor de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Onze interesses in christelijk geloof, interculturele competenties en hulpverlening vertalen zich in dit onderzoek. Het onderzoeksproces liet ons zien welke kwaliteiten en zwakheden we bezitten. Deze kennis nemen we mee in ons toekomstige werk. Onze verschillende eigenschappen zorgden ervoor dat we elkaar konden aanvullen en dat dit product naar wens vormgeven is.

We bedanken onze opdrachtgever, Anka von Lindheim, voor de mogelijkheid onderzoek te doen bij Stichting Gave in Harderwijk. Haar feedback en kritische blik, evenals haar praktische handreikingen hebben ons goed geholpen. We waardeerden haar open houding en adviezen.

Onze afstudeerbegeleider, Jaap de Jong, bedanken wij voor zijn begeleiding, kritische blik en input.

Daarnaast bedanken we alle vrijwilligers die meegewerkt hebben. Zij zorgden ervoor dat wij in contact kwamen met de respondentengroep “statushouders” van dit onderzoek. Tevens hebben zij veelvuldig hun visie gedeeld, wat ons hielp om een advies te geven aan Stichting Gave. We zijn hen dankbaar voor de mogelijkheden en hun openheid.

Zonder de statushouders die we geïnterviewd hebben, hadden we dit onderzoek niet kunnen doen, we zijn dan ook ontzettend blij met de medewerking die zij verleenden. De bereidheid mee te werken en de gastvrijheid van de respondenten viel ons op en ervoeren we als positief.

Ook bedanken we Meis al Aubudi, maatschappelijk werker bij Kommak, een hulpverlenersorganisatie met cultuursensitieve zorg voor volwassen migranten en vluchtelingen. Haar openheid tijdens het interview is ons bijgebleven.

Tot slot bedanken we eenieder in onze persoonlijke omgeving die ons heeft gesteund, gemotiveerd en geholpen.

Met trots presenteren we u ons onderzoeksverslag. Wij wensen u veel leesplezier!

Andrea Burggraaf
Jacolien Gerritsen-Evers

30 mei 2018

Algemene inleiding

Actualiteit

Stichting Centrum '45 heeft in opdracht GGZ Nederland een onderzoek gedaan naar systeemgerichte behandeling bij getraumatiseerde vluchtelingen gezinnen. (Bala & Mooren, 2007) In dit onderzoek wordt geconstateerd dat het meemaken van een reeks van ernstige ingrijpende gebeurtenissen tot gevolg heeft dat binnen de partnerrelatie moeilijkheden met empathie, emotionele ondersteuning en communicatie voorkomen. Bala en Mooren (2007, p. 24) benoemen: "De aard van het echtpaarsysteem vraagt vaak om herziening". Omdat partners gescheiden hebben geleefd, hebben ze een verschillende ontwikkeling gevolgd. Apart van elkaar hebben ze schokkende ervaringen meegemaakt. De gezinssamenstelling is veranderd en de context waarbinnen het gezin functioneerden is weggefallen. Het al dan niet kunnen delen van deze ervaringen is essentieel voor de verdere partnerrelatie. Partners kunnen van elkaar vervreemd raken omdat een belangrijk deel van hun geschiedenis niet langer gedeeld wordt. De relatie van vroeger vraagt om een nieuwe invulling, waarbij ook voor de tradities en normen van het gastland, een plaats moet worden gezocht. Als partners niet om kunnen gaan met de twee werelden ontstaan er ernstige relatie- en opvoedingsproblemen, met onverenigbare standpunten rond normen en waarden.

Maar wat doe je als vrijwilliger wanneer je ziet dat er relatie- en opvoedingsconflicten zijn in het statushoudersgezin? Hoe ga je hierover in gesprek met de statushouder zonder hen te beledigen? Hoe informeer je het statushouders gezin dat traumatische gebeurtenissen extra stress geven en een weerslag op je relatie kunnen hebben? Waar kan de vrijwilliger naartoe doorverwijzen als de problematiek vraagt om professionele hulp? Dit zijn vragen die vrijwilligers verbonden met Stichting Gave hebben. Vrijwilligers hebben naar eigen zeggen te weinig expertise om deze statushouders goed te kunnen begeleiden. Bij Stichting Gave ontbreekt het aan concreet materiaal voor de vrijwilliger om het thema relatieproblemen met statushouders te bespreken. Dit heeft als gevolg dat er handelingsverlegenheid bestaat bij de vrijwilliger. De ideale situatie is dat Stichting Gave concreet ondersteuningsmateriaal ontwikkeld voor vrijwilligers, zodat de vrijwilliger het thema relatieproblematiek bespreekbaar kan maken in het statushouders gezin.

Relevantie

In 2016 hebben 31.642 vluchtelingen asiel aangevraagd in Nederland. Een groot deel van de asielzoekers komt uit Syrië (Pharos, 2016). Zij krijgen relatief snel een verblijfsvergunning, omdat zij uit oorlogsgebieden komen waarheen terugkeer nu niet mogelijk is. Veel gemeenten hebben te maken met een toestroom van vluchtelingen, die na een asielprocedure de centrale opvang verlaten en in de gemeenten komen wonen. Naast aandacht voor huisvesting is er ook aandacht nodig voor hun gezondheid.

Het meemaken van oorlog, geweld en marteling kan grote invloed hebben op iemands fysieke en psychische gezondheid. Verwondingen opgelopen door oorlogsgeweld, marteling of mishandeling kunnen leiden tot langdurige lichamelijke problemen. Ook kunnen door de traumatische ervaringen voor, tijdens of na de vlucht psychosociale problemen ontstaan.

De ervaring leert dat veel vluchtelingen voor langere tijd in Nederland zullen zijn. Zij willen zelf meedoen in de Nederlandse samenleving en de overheid eist dat ook van hen. De uitval bij de verplichte inburgering wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door medische en psychische problematiek. Een goede gezondheid helpt om mee te doen. Als die problematiek bespreekbaar kan

worden gemaakt door vrijwilligers met ondersteuningsmateriaal van Stichting Gave heeft iedereen daar profijt van. Behoud van de gezondheid is een voorwaarde voor succesvolle participatie en integratie in de Nederlandse samenleving. (Pharos, 2016)

Leeswijzer

Het onderzoeksverslag bestaat uit 4 delen, onderverdeeld in deel A,B,C en D.

In deel A staat de methodologie en verantwoording van het onderzoek centraal. Wij beschrijven de achtergrond, theoretische- en praktijkgerichte uitgangspunten, en de vraagstelling. Vervolgens worden de onderzoeksmethoden verantwoord. Ook de doelgroep en doelstellingen staan beschreven.

In deel B worden de uitkomsten van de interviews en het literatuuronderzoek behandeld. Dit is in 3 hoofdstukken uiteengezet. Binnen elk van deze hoofdstukken wordt gebruik gemaakt van de sub-koppen interviews en literatuuronderzoek. Middels deze hoofdstukken zijn de onderzoeksvragen beantwoord.

Deel C van het onderzoeksrapport bestaat uit conclusies en aanbevelingen. Er wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag en verder staat er beschreven welke inzichten het onderzoek heeft opgeleverd. Vervolgens wordt het onderzoeksproces geëvalueerd en beschreven in hoeverre de doelstelling is behaald.

In Deel D vindt u de inhoudsopgave van het bronnenboek behorend bij dit verslag. Het bronnenboek bevat een aantal bijlagen, waaronder het interviewprotocol en de letterlijke interviews.

Deel A. Methodologie

Hoofdstuk 1 Aanleiding en achtergrond probleem

Aanleiding

Op de website van Stichting Gave is te lezen dat Gave een interkerkelijke organisatie is die kerken en christenen bewust wil maken van de Bijbelse roeping om vluchtelingen gastvrij te ontvangen. In ons onderzoeksverslag gaat het om statushouders, dit zijn vluchtelingen die een verblijfsvergunning hebben. Gave inspireert, traint en ondersteunt christenen om contacten op te bouwen met vluchtelingen en hen Gods liefde te laten zien. De christenen in de samenleving waar Gave zich op richt, worden in dit onderzoeksverslag vrijwilligers genoemd.

Relatie- en gezinsproblemen zijn een bron van stress bij statushouders. Dit signaleren vrijwilligers van Gave. Alle relaties moeten een nieuw evenwicht vinden na een verandering. Bij vluchtelinggezinnen verloopt dit vaak problematisch. Ook kerken die vanuit de eigen taal en cultuur met de mensen werken zien deze problemen. Het aanpassen aan de nieuwe situatie zorgt voor spanningen in het huwelijk en resulteren soms in een scheiding. Dit is vooral problematisch voor de vluchteling en zijn gezin. Daarnaast is het een probleem voor de maatschappij. De inburgering en participatie zullen namelijk beter verlopen vanuit een stabiele gezinssituatie.

Stichting Gave is voornemens om met Ark-Media een boek te ontwikkelen voor christenen die optrekken met statushouders in Nederland. 'Relatie en Gezin' wordt het thema van dit boek. Het doel van dit boek is dat kerken en christenen samen met statushouders relatie- en gezinsthema's bespreken in het licht van de Bijbel.

Daarom is dit onderzoek gericht op partnerrelaties van statushouders, afkomstig uit Syrië en Irak, in Nederland. Het onderzoek geeft Stichting Gave informatie met welke huwelijksthema's statushouders in Nederland problemen ervaren en hoe vrijwilligers hierin kunnen ondersteunen. De resultaten van dit onderzoek gebruikt Stichting Gave voor het geven van toerusting en advies aan kerken en vrijwilligers.

Achtergrond

De statushouders hebben een heel intensieve tijd achter de rug. Oorlogsgeweld, dood en gedwongen migratie ontwrichten het dagelijks leven. De statushouders rouwen om het verlies van de wereld van alledag en de vertrouwdheid van de eigen cultuur. Veel gezinnen hopen, na wat ze hebben doorstaan in eigen land, in Nederland veiligheid en zekerheid te krijgen en worden daarin teleurgesteld. Want eenmaal in Nederland aangekomen dienen zich nieuwe stressoren aan: een langdurige AZC periode, gebrek aan privacy en discontinuïteit in huisvesting. Bij veel statushouders gezinnen spelen zowel het omgaan met traumatische ervaringen en migratie, als ook de acute en actuele stress ten gevolge van huidige bestaansonzekerheden een grote rol (Bala & Mooren, 2007).

Daarbij is er ook sprake van grote verandering in het gezin. De taken waar elk gezin voor staat in de verschillende fasen van hun ontwikkeling worden beïnvloedt door oorlogs- en geweldservaringen en migratie. Ook zijn er een aantal extra taken te onderscheiden die statushouders gezinnen moeten uitvoeren om hun ontwikkeling als gezin weer vlot te trekken. Extra taken voor gezinnen kunnen de volgende zijn: omgaan met verliezen, het herverdelen van taken en rollen, omgaan met hereniging na langdurige separatie, leren omgaan met mensen en instellingen in een andere cultuur, het herdefiniëren van culturele betekenissen en waarden en het leren van een nieuwe taal (Bala & Mooren, 2007, p. 61).

Huidige stand van zaken

Stichting Gave wil de huwelijken van statushouders versterken door christenen concreet materiaal te bieden om met de vluchtelingen in gesprek te gaan. Zij wil voorkomen dat de steunbron 'gezin' een stressbron wordt of eraan bijdragen dat het gezin weer een steunbron wordt.

Het beschreven probleem speelt op zowel beleidsniveau als uitvoerend niveau en speelt zodoende voor een aantal partijen. Ten eerste raakt het probleem de opdrachtgever, Stichting Gave, omdat het voor hen van belang is de statushouder gastvrij te ontvangen, bij te staan in moeilijkheden, en het Evangelie te delen. Als inspirator voor vrijwilligers in de praktijk wil Stichting Gave de signalen die wijzen op relatieproblematiek serieus nemen, en helpend materiaal aanbieden.

Ten tweede speelt het probleem voor de vrijwilligers. Zij worden geconfronteerd met psychosociale- en/of relatieproblemen, zijn geen hulpverlener, maar willen als vriend of vriendin toch iets betekenen. De vrijwilligers geven zelf ook aan dat zij hier op dit moment moeite mee hebben en dat ze hier wel iets extra's in kunnen gebruiken.

Het probleem speelt ten derde ook voor de statushouders zelf. Sjef de Vries (2002, p. 96) merkt het gezin aan als een van de belangrijkste hulpbronnen van sociale steun voor vluchtelingen. Tegelijk stelt hij dat door traumatische gebeurtenissen de onderlinge verhouding beïnvloedt wordt. De veranderingen van rollen en relaties vormen dan een extra probleem wat stress oplevert. Naast de traumatische gebeurtenissen kunnen de emotionele problemen, de materiële moeilijkheden en de onmacht van het vluchteling zijn, huwelijks- en gezinsproblemen veroorzaken. Dit heeft tot resultaat dat geweld in gezinnen, voortdurende conflicten en scheidingen veel voorkomen. De veilige steunbron die het gezin zou kunnen zijn, slaat om in een extra bron van stress. Ondersteuning en aandacht uit het netwerk voor het gezin is dus belangrijk omdat het de belangrijkste stressbron kan wegnemen. Tegelijk kan dit de belangrijkste steunbron herstellen.

Status quaestionis

De meerwaarde van het onderzoek is dat er concreet onderzocht kan worden welke thema's spelen in relatieproblematiek van Syrische en Iraakse statushouders wonend in Nederland. Stichting Gave kan met deze thema's specifiek materiaal ontwikkelen wat de vrijwilliger kan gebruiken in contacten met statushouders. Stichting Gave heeft vooronderzoek gedaan naar de huwelijken van Syriërs en Iraakse in hun thuisland. Er is niet eerder onderzoek gedaan naar welke impact migratie heeft op huwelijken van Syrische en Iraakse statushouders in Nederland en op welke manier een vrijwilliger of vriend preventief kan helpen. Wel is geconstateerd bij een onderzoek door (Mulders, Mensinga, & Bloemen, 2017, p. 14) dat depressie, PTSS en psychosomatische klachten vaker worden geconstateerd bij statushouders als gevolg van migratie dan bij autochtonen. In de literatuur wordt echter niet specifiek ingegaan op relatie problemen ten gevolge van een veranderende culturele context. De meerwaarde van ons praktijkonderzoek is dat wij onderzoeken wat de onderwerpen zijn die een rol spelen bij de relatieproblemen van statushouders.

"De integratie van statushouders vergt een bijzondere benadering" (Kok, Kuipers, & Weiler, 2010). Statushouders hebben namelijk te maken met een andere cultuur, andere problemen en een andere achtergrond dan Nederlanders en kunnen daarom niet vergeleken worden met andere doelgroepen. Hetzelfde geldt voor de zoektocht naar tips en tools ten behoeve van de vrijwilliger om te ondersteunen in relatieproblematiek. In de literatuur zijn verschillende tips en tools aangetroffen voor de vrijwilliger waarbij hij of zij de statushouder in psychosociale problematiek kan ondersteunen. Er is echter niet specifiek geschreven over informele, preventieve hulp in relatieproblematiek.

Probleemstelling

Stichting Gave heeft onvoldoende inzicht in de thema's die spelen in relatieproblemen van statushouders uit Irak en Syrië, en hoe deze thema's inhoudelijk door vrijwilligers aangeboden en besproken kunnen worden.

Hoofdstuk 2 Vraagstelling en deelvragen

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Welke thema's spelen er bij relatieproblemen van in Nederland wonende statushouders uit Irak en Syrië, en hoe kan de ondersteuning die vrijwilligers aan deze statushouders geven, versterkt worden?

Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn de volgende richtinggevende onderzoeksvragen opgesteld:

1. *Welke thema's spelen er bij relatieproblemen van in Nederland wonende statushouders uit Irak en Syrië?*
2. *Wat wordt er in de praktijk door vrijwilligers gedaan om partnerrelaties te versterken en aan welke ondersteuning heeft de statushouder behoefte?*
3. *Welke tips en tools zijn vanuit de literatuur bekend voor het ondersteunen van relatieproblemen, en onder welke voorwaarden kun je dit toepassen bij Syrische en Iraakse statushouders?*

Hoofdstuk 3 Beschrijving en verantwoording onderzoeksmethoden

In dit hoofdstuk staat de manier van onderzoeken centraal. Eerst wordt beschreven waarom er voor kwalitatief onderzoek gekozen is. Vervolgens wordt ingegaan op de onderzoeksmethoden: interviews en literatuuronderzoek. Onder interviews vindt u een beschrijving van de respondentgroepen, de selectiecriteria en de profielen van de geïnterviewde respondenten.

Kwalitatief onderzoek

Het antwoord op de hoofdvraag is verkregen door middel van kwalitatief onderzoek. Kwalitatief onderzoek onderscheidt zich van kwantitatief onderzoek. Bij kwantitatief onderzoek zijn de resultaten numeriek en worden bijvoorbeeld enquêtes als dataverzamelingsmethode gebruikt. Bij kwalitatief onderzoek wordt het resultaat uitgedrukt in woorden of verhalen. Voorbeelden van dataverzamelingsmethoden bij kwantitatief onderzoek zijn interviewen en observeren (Baarda, et al., 2013, p. 72). Om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn ervaringen onderzocht. Bij het onderzoeken van ervaringen past kwalitatief onderzoek.

De gebruikte dataverzamelingsmethoden zijn interviews en literatuuronderzoek. Door verschillende dataverzamelingsmethoden te gebruiken, is de betrouwbaarheid van het onderzoek groter (Baarda, et al., 2013, p. 53).

Onderzoeksmethoden

De interviews zijn voornamelijk gebruikt om de richtinggevende onderzoeksvraag 1 en 2 te beantwoorden. Voor beantwoording van deelvraag 3 zijn de resultaten van de interviews vergeleken met de resultaten van de literatuurstudie.

Interviews

Zoals beschreven in het plan van aanpak, zijn drie groepen respondenten geïnterviewd.

1. Getrouwde Syrische en Iraakse statushouders
2. Vrijwilligers die contacten hebben met Syrische en Iraakse statushouders
3. Een deskundige

De selectiecriteria voor de eerste groep waren dat de statushouders tenminste rond de 2 jaar in Nederland woonden, zich in het Nederlands verstaanbaar konden maken en over hun relatie wilden praten. Daarnaast was het de bedoeling dat de statushouders getrouwd waren op het moment van de vlucht. We wilden óf de man óf de vrouw van een echtpaar spreken, zodat de respondent zich vrij voelde om zijn of haar mening te geven zonder de echtgenoot of echtgenote te kwetsen.

Voor de groep vrijwilligers was het van belang dat zij contacten hebben met Syrische en Iraakse statushouders en mee wilde werken aan een interview.

Bij de deskundige was het criterium een sociaal werker of therapeut met tenminste HBO niveau die beroepsmatig met relatieproblemen bij Syrische en Iraakse statushouders in aanraking komt.

Profiel vrijwilligers

geslacht	leeftijd	etnische achtergrond	aantal contacten	overige informatie
man	63	Iraaks	Geeft aan veel contacten te hebben, benoemt niet specifiek hoeveel.	
vrouw	54	Nederlands	8 á 9 gezinnen.	Spreekt Arabisch.
vrouw	middelbaar	Syrisch	30 vrouwen via vrouwenavond. Met 15 echt contact.	
vrouw	41	Nederlands	Meerdere contacten, intensief betrokken bij drie mensen.	Interview via Skype afgenomen.

Als motivatie om betrokken te zijn bij statushouders noemen twee vrijwilligers hun kennis van de taal en cultuur (IV1b, IV3c) Eén van deze twee spreekt ook uit dat hij contacten heeft om te evangeliseren (IV3b).

De manieren waarop de vrijwilligers betrokken zijn bij de statushouders is zowel individueel als in een groep. Alle vrijwilligers zeggen betrokken te zijn bij groepen, bijvoorbeeld voor Bijbelstudie, taalles of vrouwenavonden (IV1c, IV3a, IV4g, IV2b). Als het om individueel contact gaat, wordt door twee vrijwilligers aangegeven dat ze vrienden zijn (IV2b, IV2a1). Beide benoemen daarbij dat ze geen hulpverlener zijn (IV1v1, IV2d1). Ook vertellen twee vrijwilligers dat ze om praktische hulp gevraagd worden en die ook geven. Het gaat dan bijvoorbeeld om het helpen van formulieren invullen of het bezoeken van een dokter (IV1d, IV4h).

Profiel statushouders

We hebben 4 statushouders geïnterviewd. Met hen zijn we via de vrijwilligers in contact gekomen. Tijdens het interview kwamen we er bij een statushouder achter dat zij niet aan de selectiecriteria voldeed. Zij was niet getrouwd op het moment van de vlucht, maar is met haar ouders gevlucht en in Nederland getrouwd. Dit interview leverde wel relevante informatie op over huwelijksproblemen bij Syrische en Iraakse statushouder. Deze informatie is meegenomen in het onderzoek. In twee gevallen was de man van het echtpaar ook aanwezig tijdens het interview. In één geval was dit niet van invloed omdat de man geen Nederlands begreep, in het andere geval was het prettig dat de man aanwezig was omdat hij beter Nederlands sprak dan zijn vrouw en haar uitspraken verduidelijkte of vertaalde.

ge-slacht	leef-tijd	etnische achtergrond	<u>rondom vlucht</u>		jaren in Neder-Land	huwelijks-jaren	kind-eren	overige info
			ge-trouwd	geschei-den geleefd				
vrouw	40	Irakees	nee	nee	18	16	ja	Kind aanwezig tijdens interview.
vrouw	53	Syrisch	ja	ja	3	30	nee	Man aanwezig tijdens interview. Man sprak geen Nederlands.
vrouw en man	35 38	Syrisch	ja	ja	4,5	15	ja	Interview met het echtpaar gehouden.
vrouw	35	Syrisch	ja	ja	3	12	ja	Man tijdens het begin van het interview aanwezig.

Profiel deskundige

Verschillende organisaties zijn aangeschreven om mee te werken aan het onderzoek. Een medewerker van de organisatie Kommak, een organisatie die begeleiding biedt aan migranten en vluchtelingen, was bereid mee te werken. Op het moment van ons interview bleek deze medewerker een dubbele afspraak te hebben, een collega was bereid het gesprek over te nemen. Het interview heeft plaatsgevonden met mevrouw M. al Aubudi, Maatschappelijk werker. Zij begeleid ongeveer tien gezinnen van statushouders waarvan er in twee gezinnen huwelijksproblemen zijn. De gezinnen die ze begeleid, hebben een Syrische achtergrond, één gezin heeft een Iraakse achtergrond. Mevrouw M. al Aubudi heeft zelf een Iraakse achtergrond. Ze geeft aan dat mensen bij haar komen met een hulpvraag op het gebied van zelfredzaamheid, opvoeding, scheiding of een praktische hulpvraag zoals het invullen van formulieren (IDb, IDc, IDd, IDe). Vragen over huwelijk zijn taboe, ze komt er tijdens een begeleidingstraject achter of er huwelijksproblemen zijn. Verder geeft ze aan dat een vraag over opvoeding minder taboe is dan een vraag over het huwelijk (IDm).

Werkwijze

Wij kozen voor half-gestructureerde interviews. Dat houdt in dat de vragen en antwoorden niet vastliggen, maar de onderwerpen wel. (Baarda, van der Hulst, & de Goede, 2012, p. 18). Voor de interviews is een interviewprotocol opgezet. Daarin staan per onderwerp een vraag en vervolgens deelonderwerpen. Het interview protocol is als leidraad gebruikt. De vragen zijn niet letterlijk gesteld, maar dienden als geheugensteun en zijn naar inzicht van de onderzoekers verwoord en in de loop van het gesprek ingepast.

Tijdens de interviews met statushouders is door ons opgemerkt dat er geen antwoord kwam op vragen naar dingen die mensen niet fijn vonden. Bijvoorbeeld als er gevraagd werd naar de eigen ervaringen in het huwelijk of wat mensen lastig vinden aan de Nederlandse cultuur. Die informatie is verkregen door de vragen te veralgemeniseren. De vragen kregen dan het volgende karakter: Wat ziet u in de huwelijken van andere Syrische en Iraakse echtparen? of: Wat vinden mensen met uw etnische achtergrond lastig aan de Nederlandse cultuur?

Het was lastig om respondenten te vinden. Alle mensen die zich bereidwillig toonden zijn geïnterviewd. Er is dus geen selectie gemaakt op basis van representativiteit. Echter bleken de resultaten van de interviews gedeeltelijk eenduidig. Overige resultaten, voor zover relevant zijn ook in het verslag opgenomen. Er kan niet gesproken worden van verzadiging, omdat in de interviews vooral naar de persoonlijke visie, ervaringen en mening werd gevraagd.

Ten behoeve van de analyse zijn eerst alle interviews letterlijk uitgetypt. Vervolgens is de niet-relevante tekst doorgehaald en zijn er codes verbonden aan de overgebleven stukken tekst. De code bestaat in de basis uit de letters IS, IV of ID, waarbij IS staat voor interview Statushouder, IV voor interview vrijwilliger en ID voor interview deskundige. Op de code volgt bij de interviews met vrijwilligers en statushouder een nummer, om de verschillende interviews van elkaar te onderscheiden. Aan de relevante stukken tekst is volgens alfabetische volgorde een letter toegekend. In het geval van meer dan 26 relevante tekstfragmenten, is er opnieuw begonnen met de letters van het alfabet gevolgd door het cijfer 1. Bijvoorbeeld: IV1a1 staat voor interview vrijwilliger met nummer 1, tekstfragment a1.

Bij de hierboven beschreven codes is een label document gemaakt. Daarbij is als volgt te werk gegaan: Op basis van de termen uit het interviewprotocol is een algemeen label aan de code gekoppeld. Het specifieke label daarentegen is een label wat dicht bij de letterlijke tekst ligt. Naast het algemene en het specifieke label is een kolom voor opmerkingen en de waarde toegevoegd. Om dit alles overzichtelijk te houden is het programma Excel gebruikt.

De labels uit het labeldocument zijn in een kernlabel systeem gezet. Dit kernlabel systeem dient ervoor om verbanden helder te krijgen en overzichtelijk weer te geven wat in de interviews per onderwerp gezegd is. De algemene- en het specifieke labels, de opmerkingen en waarden zijn grotendeels overgenomen uit het labeldocument. In sommige gevallen zijn de labels iets aangepast, bijvoorbeeld als bleek dat het algemene label wat ruimer genomen kon worden om de overzichtelijkheid te waarborgen. In het kernlabelsysteem is bij de code met kleur aangegeven tot welke respondenten groep de geïnterviewde behoorde. Op basis van het labeldocument zijn de resultaten getrouw weergegeven in het onderzoeksverslag, waarna de samenhang beschreven is.

Literatuuronderzoek

Deelvraag 3 zou met een literatuuronderzoek worden beantwoord. Het antwoord op deze deelvraag geeft tips en tools voor de ondersteuning die een vrijwilliger kan bieden bij relatieproblemen van statushouders. Het is niet gelukt om een antwoord te vinden in de literatuur op deze deelvraag.

Er is literatuur gevonden over de professionele hulp bij relatieproblemen. Dit is echter niet bruikbaar voor ons onderzoek dat zich specifiek richt op informele hulp van de vrijwilliger in relatieproblemen. In de literatuur zijn wel verschillende tips en tools aangetroffen voor de vrijwilliger waarmee hij of zij de statushouder in psychosociale problematiek kan ondersteunen. Relatieproblemen vallen onder psychosociale problemen, daarom is gekozen deze tips en tools op te nemen in het literatuuronderzoek en zo een handreiking te geven aan de vrijwilliger.

Werkwijze

Er is systematisch literatuuronderzoek toegepast door middel van de bouwstenenmethode. De bouwsteenmethode is een manier om zoveel mogelijk zoektermen in één zoekactie te combineren, zodat je zoveel mogelijk relevante literatuur vindt voor je onderzoek. Allereerst zijn er vanuit de probleemstelling sleutelbegrippen geformuleerd. Vervolgens zijn bij deze sleutelbegrippen zoveel mogelijk gerelateerd termen en synoniemen bedacht met behulp van woordenboeken en thesaurus. Daarbij is ook gedacht aan Engelse begrippen die relevant waren voor ons onderzoek. Geschikte bronnen zijn opgeslagen. De opbrengst en het zoekproces is telkens geëvalueerd en wanneer nodig werd een vervolg zoekactie gepland.

Zoekwoorden zoals: ‘huwelijk statushouders Nederland, problemen huwelijk vluchteling en preventie huwelijk vluchteling’ leverden geen resultaten op. Vervolgens is gezocht met de zoekwoorden als: ‘psychosociale hulpverlening vluchteling, psychische klachten vluchteling en relaties en seksualiteit vluchteling’. Dit leverde resultaat op. De literatuur genereerde heel beperkt specifieke informatie over thema’s in huwelijksproblemen van statushouders. Dit geldt ook voor tips en tools in het begeleiden van huwelijksproblemen bij statushouders specifiek door een vrijwilliger. Er zijn wel tips en tools gevonden voor de begeleiding van statushouders met psychosociale problemen door een vrijwilliger. Om meer literatuur te verwerken, zijn er in tegenstelling tot genoemd in het Plan van aanpak, bronnen gebruikt die ouder zijn dan 10 jaar.

Voor een dataverzameling zijn verschillende bronnen gebruikt. Dit waren allereerst boeken uit de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool in Ede. Daarnaast betrof dit boeken uit eigen bezit en uit andere bibliotheken. Ook is gebruikgemaakt van Google Scholar, Bolas en de HBO Kennisbank. Er is eveneens gebruikgemaakt van vaktijdschriften om relevante literatuur te verzamelen. Waar Nederlandse literatuur ontoereikend was, is Engelse literatuur gebruikt.

Hoofdstuk 4 Doelstelling, beoogde lezer en eindresultaat

Doelgroep

Dit onderzoek voerden wij uit voor Stichting Gave, in opdracht van Anka van Lindheim, Hoofd Kennis. Stichting Gave kan de onderzoeksresultaten gebruiken om vrijwilligers te trainen en inspireren in hun contacten met statushouders afkomstig uit Syrië en Irak. Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat de resultaten een doelgroep in onze maatschappij dient. Zowel Stichting Gave als de statushouder hebben belang bij dit onderzoek. Andere hulpverleningsorganisaties die te maken hebben met de doelgroep statushouders en werken met vrijwilligers, kunnen ook gebruikmaken van de resultaten van dit onderzoek.

Doelstellingen en resultaten

Het onderzoek heeft tot doel het inventariseren van thema's die spelen bij relatieproblemen van statushouders uit Syrië en Irak. Daarnaast beschrijft het onderzoek met welke tips en tools, een vrijwilliger, de statushouder steun kan geven in relatieproblematiek. Het projectdoel is om met kwalitatief onderzoek, dat wil zeggen middels interviews en literatuuronderzoek, een handreiking te bieden aan Stichting Gave.

De onderzoeksfase ronden wij af mei 2018. Vervolgens ontvangt Stichting Gave een onderzoeksrapport. Dit bevat adviezen en aanbevelingen op basis van onze onderzoeksresultaten. De aanbevelingen zijn het hoofdresultaat van ons onderzoek. In afstemming met Stichting Gave zou het kunnen dat onze afstudeerpresentatie in de vorm van een toerustingsavond plaatsvindt. Deze avond is te bezoeken voor de achterban van Stichting Gave, namelijk betrokken christenen en kerken.

In de toekomst zullen de resultaten van ons onderzoek gebruikt worden door Stichting Gave. Het plan is dat er, in samenwerking met Ark Media een boek wordt uitgegeven onder het thema Relatie en Gezin. Het boek richt zich op Arabisch sprekende vluchtelingengezinnen. Het boek motiveert en helpt om in een compleet andere omgeving, met andere gezinswaarden en rolpatronen te bouwen aan sterke huwelijk- en gezinsrelaties, gebaseerd op Bijbelse principes. Het boek bevat passende Bijbelgedeelten, verwerkingsvragen en opdrachten waarmee echtparen en gezinnen zelf aan de slag kunnen.

Deel B. Betoog

Hoofdstuk 5 Vormgeving van het huwelijk in een veranderde culturele context

Deelvraag 1: Welke thema's spelen er bij relatieproblemen van in Nederland wonende statushouders uit Irak en Syrië?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de thema's die spelen bij huwelijksproblemen van statushouders. Eerst staan aanleidende onderwerpen beschreven: 'Aantal huwelijksproblemen', 'Invloed van het gescheiden leven rondom de vlucht' en 'Culturele verschillen tussen Irak of Syrië en Nederland'. Vervolgens wordt ingegaan op de in de interview ter sprake gekomen thema's. Deze thema's vallen onder de hoofdthema's 'culturele context' en 'opbouw nieuw leven'. Daarna worden onder het kopje 'overig' de onderwerpen beschreven die een enkele keer genoemd zijn. Vervolgens staan beschermende factoren voor huwelijksproblemen beschreven. Het hoofdstuk eindigt met een weergave van de samenhang tussen de verschillende thema's en dan volgt de tussenconclusie.

Achtergrond huwelijken

Aantal huwelijksproblemen

Eén vrijwilliger geeft aan dat ze zich geen zorgen maakt over de huwelijken van statushouders (IV1q). Van de 12 tot 14 echtparen die ze kent, signaleert ze bij 2 huwelijksproblemen (IV1n).

Een andere vrijwilliger geeft aan geen inhoudelijke uitspraken te kunnen doen over de huwelijken (IV2e). Ze geeft aan dat de huwelijken van de statushouders vergelijkbaar zijn met Nederlandse huwelijken en zegt geen huwelijksproblemen tegen te komen (IV2e, IV2k).

Mevrouw M. al Aubudi geeft aan dat er bij 2 van de 10 stellen die ze begeleid huwelijksproblemen aan de orde zijn (Ido).

Een statushouder geeft aan geen problemen te zien in huwelijken (IS3f). Een andere statushouder vermoedt dat er bij anderen problemen zijn, maar daar wordt onderling niet over gesproken (IS4j1).

Invloed van het gescheiden leven rondom de vlucht

Drie van de vier geïnterviewde statushouders hebben gescheiden geleefd in de periode van vluchten. Door een statushouder wordt benoemd dat ze het moeilijk vond om gescheiden te moeten leven (IS2e). Drie statushouders geven aan dat er tijdens de periode van gescheiden leven veel contact was, bijvoorbeeld telefonisch of via sociale media (IS2f, IS3j, IS3d). Verder vertellen ze alle drie aan dat gescheiden leven niet voor huwelijksproblemen zorgt. Ze zijn juist blij weer bij elkaar te zijn (IS2g, IS3c, IS3e, IS4e).

Een vrijwilliger vertelt dat ze ziet dat het gescheiden leven geen problemen geeft. Hoewel ze aangeeft dat het misschien even wennen is voor het echtpaar om weer bij elkaar te zijn, ziet ze vooral blijdschap bij de herenigde echtparen (IV1K, IV1y).

Mevrouw M. al Aubudi vertelt dat ze geen huwelijksproblemen ziet bij stellen die rond de vlucht gescheiden geleefd hebben. Het brengt mensen haars inziens juist dicht bij elkaar (IDw).

Culturele verschillen tussen Irak of Syrië en Nederland.

Een vrijwilliger benoemt dat vooral de positie van de man en vrouw in de Nederlandse samenleving anders is ten opzichte van de Syrische of Iraakse samenleving (IV3f). Een andere vrijwilliger vertelt dat het verschil vooral de wij-cultuur tegenover de ik-cultuur is (IV4c). Daarnaast geeft ze aan dat het lastig is dat statushouders intensief contact verwachten met een vriend of vriendin, terwijl dat voor een Nederlander anders is (IV4f). Mevrouw M. al Aubudi benoemt dat mensen in Nederland losser of juist strakker worden rondom hun culturele gebruiken of godsdienst (IDe1).

Rondom de uitspraken over culturele gebruiken wordt door twee statushouders opgemerkt dat de cultuur in land van herkomst niet voor iedereen hetzelfde is (IS3m, IS3q, IS4c). Een statushouder merkt op dat de cultuur van plaats tot plaats verschilt: "Syrië is een cocktail. Het is niet overal hetzelfde met cultuur. Elke stad heeft eigen cultuur." (IS3q). Een andere statushouder noemt het verschil in cultuur tussen christenen en moslims (IS4c). Een vrijwilliger spreekt uit dat de generatie die nu komt anders is dan haar generatie. Zij geeft aan dat dit komt door mobiele telefonie en internet (IV4j).

Over de cultuur met betrekking tot het huwelijk benoemt een vrijwilliger dat het voor de man een bedreiging kan zijn als de vrouw Nederlandse contacten heeft (IV4a1). Een andere vrijwilliger denkt dat huwelijksproblemen door de cultuurverschillen komen (IV1m). Mevrouw M. al Aubudi benoemt dat het moeilijk is in huwelijken als man en vrouw verschillend staan tegenover de Nederlandse cultuur (IDf1). Ook de problemen in de opvoeding vinden hier hun oorzaak, geeft ze aan (IDh1).

Eén statushouder vermeldt dat ze geen verschil ziet in de huwelijken van christenen, maar ze ziet wel verschil in de huwelijken van moslims: moslimvrouwen zijn in Nederland wat vrijer (IS1c, IS1d).

Culturele context

Rollenpatroon

Positie van de vrouw in de Nederlandse samenleving

De vrijheid die een vrouw heeft in de Westerse wereld, wordt als thema in de huwelijken genoemd. Drie vrijwilligers noemen dit. Eén geeft hierbij aan dat ze weet dat sommigen mannen het moeilijk vinden dat hun vrouw in Nederland meer vrijheid heeft (IV1g). Een ander benoemt dat ze soms een onderdanige houding van de vrouw ziet. Ze merkt hier expliciet bij op dat dit niet in het algemeen voorkomt (IV2l). Een volgende vrijwilliger benoemt dat het voor spanning in de huwelijken zorgt dat de man voelt dat hij zijn gezag kwijt is. Daarnaast zegt ze op een andere plaats in het interview dat de vrouw in Nederland wil laten zien dat zij ook iets waard is (IV4u, IV4y1).

Een statushouder benoemt het thema vrijheid van de vrouw twee keer. Zij zegt dat de vrouw in Nederland meer vrijheid wil, zij wil bijvoorbeeld haar hoofddoek af, een broek dragen of werken. De man is het daar niet mee eens, waardoor er onenigheid ontstaat (IS4f, IS4g).

Taakverdeling

Het onderwerp taakverdeling wordt door een vrijwilliger, een statushouder en Mevrouw M. al Aubudi benoemt. Mevrouw M. al Aubudi vertelt dat de man zijn vrouw niet betreft bij de administratie omdat hij dat als zijn taak ziet (IDp). Zij vertelt verder dat ze ziet dat de man wel betrokken is bij de opvoeding (IDq). De statushouder vertelt dat ze zelf tevreden is over de taakverdeling, maar dat ze bij andere gezinnen ziet dat de vrouw meer belast wordt (IS1e, IS1k). Een vrijwilliger zegt het positief te vinden dat man en vrouw in Nederland vasthouden aan de taakverdeling dat de vrouw verantwoordelijk is voor de taken binnenshuis en de man voor de taken buitenshuis (IV3e).

Een andere vrijwilliger vertelt dat moeders meer bezigheden hebben door zorg voor het huishouden en de kinderen, de man blijft dit zien als haar verantwoordelijkheid, ook als hij zelf geen werk heeft (IV4w).

Mevrouw M. al Aubudi merkt op dat vrouwen in Nederland niet willen werken omdat ze dat in het land van herkomst ook niet deden (IDc1).

Manier van communiceren

Communicatie

Communicatie wordt door een vrijwilliger benoemt als onderwerp. Ze bedoelt dan voornamelijk het open zijn naar elkaar binnen het huwelijk. Zij geeft met een voorbeeld aan dat ze ziet dat dit niet gebeurt: de man houdt financiële problemen verborgen voor zijn vrouw. Hierdoor blijft de vrouw

geld uitgeven en worden de financiële problemen groter. De vrijwilliger zegt dat eergevoel de openheid in de weg staat (IV1s).

Eén vrijwilliger geeft aan dat ze geen verschil ziet in de communicatie tussen de huwelijken van statushouders of van Nederlandse mensen (IV2q).

Een vrijwilliger maakt aan de hand van een persoonlijk voorbeeld duidelijk dat hij het belangrijk vindt om eerlijk te zijn naar elkaar en om kritiek met liefde te geven. Met een ander verhaal maakt hij duidelijk dat het belangrijk is dat hij als man luistert naar wat zijn vrouw te zeggen heeft (IV3g, IV3l).

Een vrijwilliger vertelt dat man en vrouw niet gewend zijn om te overleggen. Als reden geeft ze hierbij aan dat man en vrouw in het land van herkomst afgebakende taken hebben, zodat het niet nodig is om te overleggen (IV4q).

Een statushouder vermeldt dat ze vindt dat zij en haar man een eigen mening mogen hebben. Ze geeft aan dat ze het belangrijk vindt om hier samen over te praten (IS1f).

Ruzie

Een vrijwilliger vertelt dat een stel ruzie maakt in bijzijn van een vrijwilliger die de taal niet kent. De aanwezige vrijwilliger heeft dan het vermoeden dat het over haarzelf gaat (IV1h1, IV1j1). Deze vrijwilliger geeft verder aan dat ruziemaken ook anders is per cultuur. Ze benoemt^[HE14] dat de heftige reactie van een statushouder niet altijd zo bedoeld is en dat sorry zeggen voor mensen vanuit de Arabische cultuur moeilijk is (IV1l1, IV1m1).

Een andere vrijwilliger vertelt dat ze het gezond vindt dat man en vrouw een eigen mening hebben (IV4f2).

De statushouder die vertelde dat ze wel eens ruzie heeft met haar man, geeft hierbij aan dat ze het ook weer goedmaken (IS1h). Als hun kinderen bij de ruzie waren, maken ze het ook in het bijzijn van de kinderen weer goed (IS1i). Ze vertelt verder dat ze weet dat het bij andere stellen ook zo gebeurt (IS1j).

Taboe intimiteit/seksualiteit

Het onderwerp intimiteit/seksualiteit hebben wij in twee interviews met vrijwilligers ter sprake gebracht. Allebei raadden ze sterk af om dit met statushouders te bespreken (IV1v, IV4v1, IV4z1). Een vrijwilliger zegt erbij dat het misschien bespreekbaar is als man met een man of vrouw met een vrouw (IV1v). De andere vrijwilliger vertelt dat intimiteit en seksualiteit een taboe is in haar cultuur van herkomst. Ook zegt zij dat het onderwerp niet binnen het huwelijk besproken wordt (IV4y1, IV4a2, IV4w1). Ze vertelt erbij dat er tegenwoordig misschien wel meer kennis over seksualiteit is door internet (IV4b2).

Cultureel bepaalde omgevingsfactoren

Alcohol/drugs gebruik

Mevrouw M. al Aubudi zegt dat de Nederlandse cultuur rondom alcohol en drugs en het voorhanden zijn daarvan, voor huwelijksproblemen zorgt (IDa1). Door een vrijwilliger is alcoholgebruik een keer zijdelings genoemd (IV4h1).

Normen en waarden rondom huwelijkstrouw

Mevrouw M. al Aubudi vertelt dat vrouwen zich zorgen maken over dat hun man vreemd gaat omdat Nederlandse vrouwen daar meer voor open staan dan de vrouwen in het land van herkomst (IDh). Daarnaast geeft ze aan dat ze een gezin begeleid waarvan de man en vrouw in een scheidingsprocedure zitten omdat de man zijn vrouw niet meer leuk vindt (IDs). Ze geeft aan dat de andere normen en waarden rondom huwelijk voor dit probleem zorgen. In Nederland kan de man vrouwen versieren, terwijl dat in het land van herkomst niet geaccepteerd zou worden (IDv).

Huiselijk geweld

Mevrouw M. al Aubudi benoemt dat huiselijk geweld ook een thema is wat speelt. Ze vertelt vooral over het belang dat er uitgelegd wordt hoe het in Nederland werkt rondom huiselijk geweld.

Bijvoorbeeld dat er een melding van gemaakt kan worden (IDn). Daarnaast besteed ze in de hulpverlening aandacht aan het voorkomen van geweld door aandacht te hebben voor het oplossen van problemen zonder agressie en harde woorden (IDo1).

Scheiden

Het onderwerp 'scheiden' is in verschillende interviews ter sprake gekomen. Een vrijwilliger geeft aan dat ze geen Iraakse en Syrische statushouders kent die gescheiden zijn (IV1l). Deze vrijwilliger vertelt ook dat het bij deze statushouders vanzelfsprekend is om bij elkaar te blijven (IV2j).

Een andere vrijwilliger vertelt dat scheiden makkelijker gaat in Nederland (IV4x). Ze kent een gescheiden echtpaar (IV4x). Verder heeft ze te maken gehad met een stel wat op het punt van scheiden stond, maar dit uiteindelijk niet gedaan heeft (IV4f1). Een reden om bij elkaar te blijven, zijn de kinderen. Ouders zijn bereid offers te brengen voor hun kinderen (IV4i1).

Een statushouder benoemt dat het moeilijk is voor de kinderen als ouders gaan scheiden (IS1l). Twee andere statushouders benoemen dat scheiden in Nederland makkelijker gaat dan in het thuisland (IS2h, IS3i). De een voegt eraan toe dat bij statushouders die in Nederland gaan scheiden, de problemen er ook al waren toen ze nog niet in Nederland woonden (IS2h). De andere statushouder vertelt dat het scheiden in Nederland makkelijker is omdat de vrouw minder afhankelijk is van haar man dan in de cultuur van herkomst (IS3i).

Een statushouder vertelt dat kinderen een motivatie zijn om niet te scheiden (IS3h). Deze statushouder geeft aan dat er in Syrië ook scheidingen plaatsvinden, als hulp van familie geen oplossing biedt (IS3j). Als redenen om te scheiden wordt door de statushouder genoemd: de vrouw wil meer vrijheid, niet eens zijn over de opvoeding, eigen mening van de vrouw en dat de man zich verveelt (IS3l, IS3n). Deze respondent geeft verder aan dat volgens haar geloof scheiden niet goed is (IS3n).

Mevrouw M. al Aubudi geeft aan dat het tegenwoordig in Irak ook normaler is om te scheiden (IDt). Als oorzaak voor scheiding benoemt ze verschillende oorzaken: mensen trouwen jong, worden uitgehuwelijkt en kennen elkaar niet goed voor het huwelijk. Bij uithuwelijking noemt ze specifiek de neef-nicht huwelijken (IDx, IDy, IDz).

Familieverbanden

Familie

Vrijwilligers vertellen over de cultuur in land van herkomst met betrekking tot familie. Een vrijwilliger vertelt dat het binnen de islamitische cultuur gebruikelijk is dat de vrouw leeft binnen de familie van de man (IV3h). Een andere vrijwilliger legt uit dat er in familieband geleefd wordt en dat de huwelijken meestal door de ouders van het echtpaar geregeld zijn (IV4l). Het is de norm om veel kinderen te krijgen (IV4m). Deze kinderen zijn van heel de familie en worden in familieverband opgevoed (IV4m, IV4z). Een statushouder vertelt dat het in haar land van herkomst normaal is dat de ouders meebeslissen over keuzes in het leven van hun dochter. Bijvoorbeeld of ze gaat studeren en met wie ze gaat trouwen (IS2d).

Twee statushouders geven aan dat ze het moeilijk vinden om hier te zijn zonder familie en dat er zorgen zijn over achtergebleven familieleden. Ze spreken niet van invloed hiervan op het huwelijk (IS1o, IS3d). Mevrouw M. al Aubudi geeft aan dat ze geen verband ziet tussen het missen van familieleden en huwelijksproblemen (IDu). Een vrijwilliger vertelt met een voorbeeld uit haar eigen leven dat ze het gepast vond om, ook toen ze ging trouwen, voor haar oude moeder te blijven zorgen (IV4d1).

Een statushouder geeft aan dat ruzies bij andere stellen misschien gaan over ouders (IS2i).

Opvoeding

Een vrijwilliger benoemt dat ze ziet dat er hulp nodig is in de opvoeding. Dit heeft volgens haar niet zoveel te maken met het huwelijk (IV2p). Een andere vrijwilliger benoemt dat ze een gezin kent waarbij de kinderen bang zijn dat papa niet meer terugkomt als hij weggaat (IV1a1). Ze ziet in deze

situatie niet dat dit spanning geeft in het huwelijk. Wel kent ze een ander gezin waarbij de kinderen alleen nog luisteren naar de moeder, omdat ze een poos zonder vader geleefd hebben. In deze situatie geeft dat wel spanning in het huwelijk (IV1a2). Ze geeft verder aan dat een goed huwelijk van belang is voor de opvoeding (IV1p1).

Een andere vrijwilliger geeft aan dat de man het moeilijk vindt om bij te dragen aan de opvoeding, omdat hij dat vanuit de cultuur ziet als de taak van de vrouw (IV4r).

Een statushouder zegt dat ze soms ruzie heeft met haar man over de opvoeding van hun kinderen (IS1g). Een andere statushouder vertelt dat ze vermoedt dat ruzies bij andere stellen, onder andere, over opvoeding gaan (IS2i). Volgens mevrouw M. al Aubudi is de opvoeding de grootste bron van de huwelijksproblemen (IDg1).

Opbouw nieuw leven

Persoonlijke ontwikkeling

Mevrouw M. al Aubudi zegt dat het positief is dat de vrouw zich in Nederland kan ontwikkelen (IDd1). Een vrijwilliger benoemt dat de persoonlijke ontwikkeling van man en vrouw positief werkt voor het huwelijk. Ze helpen elkaar met het leren voor hun inburgeringsexamen en stimuleren elkaar met het leren van de taal (IV1i, IV1w, IV1x). Een andere vrijwilliger vertelt dat man en vrouw beiden ontwikkelen. Het geeft vervolgens spanning dat de vrouw haar taak vindt in de zorg voor het gezin en de man geen werk kan vinden (IV4o).

Werk of werkloosheid

Twee vrijwilligers noemen het onderwerp werk. Eén vrijwilliger benoemt het onderwerp drie keer tijdens het interview (IV4p, IV4s, IV4g1). Het gaat er dan om dat de man geen werk heeft. Ze vertelt dat dit voor problemen in het huwelijk zorgt. Op twee verschillende momenten geeft ze aan dat het probleem is dat de taakverdeling niet wordt aangepast: De vrouw is verantwoordelijk voor het huishouden en de kinderen. Zij vindt dat haar man haar daarbij kan helpen, de man blijft dit zien als haar verantwoordelijkheid en heeft geen bezigheden (IV4p, IV4s).

Een vrijwilliger geeft een voorbeeld waarbij de man betaald werk heeft en hier zo druk mee is dat zijn vrouw klaagt dat ze haar man nooit ziet (IV1z).

Een statushouder geeft aan dat het niet hebben van werk huwelijksproblemen veroorzaakt. Dit komt volgens haar doordat de man en vrouw dan te dicht bij elkaar leven (IS1m).

Mevrouw M. al Aubudi kent een situatie waarbij de vrouw wil dat de man gaat werken, terwijl hij de taal nog moet leren. Zij geeft aan dat dit voor problemen in het huwelijk zorgt (IDb1).

Het spreken van de nieuwe taal

Drie statushouders geven aan dat het verschil in de beheersing van de Nederlandse taal van invloed is op het huwelijk. Eén vertelt dat zij de taal beter spreekt dan haar man en dat ze daardoor de oudergesprekken op school voert, de administratie doet en de contacten met de gemeente heeft. Ze geeft aan dit niet erg te vinden, maar dat het in andere huwelijken misschien voor problemen zorgt omdat de vrouw vindt dat de man de taal ook beter moet leren, zodat hij haar kan helpen (IS1n).

Een statushouder geeft aan dat ze het moeilijk vindt dat haar man slechter Nederlands leert dan zichzelf (IS2k). Een andere statushouder vertelt dat analfabetisme van de vrouw kan zorgen voor een oneerlijke taakverdeling (IS4h).

Netwerk opbouwen

Een vrijwilliger benoemt dat het moeilijk is voor statushouders om hun netwerk kwijt te zijn. Ze merkt hierbij op dat mensen wel via de moderne media contacten onderhouden met hun oude netwerk en dat ze in Nederland ook een nieuw netwerk opbouwen met mensen met dezelfde culturele achtergrond (IV1r).

Een andere vrijwilliger zegt dat ze geen verband ziet tussen het veranderde netwerk van de statushouder en het huwelijk (IV2r).

Een vrijwilliger vertelt dat het voor de man een bedreiging kan zijn als zijn vrouw contact heeft met Nederlanders. (IV4t)

Financiën

Een vrijwilliger benoemt dat het in sommige huwelijken lastig is om te leven van een uitkering. Zij geeft hierbij aan dat het dan voor de man voelt alsof hij niet goed voor zijn gezin kan zorgen (IV1h). Op de vraag aan een statushouder waar zij aan denkt waar ruzies in huwelijken over gaan, antwoordt zij, onder andere, “misschien geld” (IS2i).

Overig

Naast bovenstaande thema's zijn er ook nog thema's die een keer benoemd zijn. Een vrijwilliger vertelde dat ze spanning zag in het huwelijk van een statushouder, hierbij klaagde de vrouw dat haar man geen tijd voor haar had (IV2y).

Een keer werd benoemd dat man en vrouw het niet met elkaar eens zijn over hoeveel kinderen ze willen. De man wilde daarbij meer kinderen dan de vrouw (IV4v).

Verder werd benoemd dat de socialisatie van man en vrouw meespeelt in het huwelijk, dat het belangrijk is dat man en vrouw één zijn en dat man en vrouw zich aanpassen aan elkaar (IV4e2). Daarnaast vertelde een vrijwilliger dat ze problemen zag bij een stel waarvan de echtgenoten uit een verschillend Arabisch land komen. De man is gevlucht terwijl de vrouw teruggegaan is naar haar familie. Ze is haar man achterna gereisd, maar vindt het moeilijk dat ze in haar land van herkomst betere levensomstandigheden had en moppert veel over haar man (IV1k).

Mevrouw M. al Aubudi benoemt nog wet- en regelgeving rondom scheiden als thema waar aandacht aan besteed kan worden en dat het belangrijk is dat man en vrouw samen leuke dingen doen (IDm1).

Beschermende factoren

Een vrijwilliger geeft aan dat ze het idee heeft dat de relaties die ze kent van statushouders op liefde gebaseerd zijn (IV2f). Ze zegt dat ze de indruk heeft dat het liefdevolle en stabiele relaties zijn (IV2g, IV2i).

Een andere vrijwilliger antwoordt op de vraag wat mooi is in de huwelijken van statushouders, dat ze ziet dat er liefde en respect voor elkaar is (IV4e1).

Verder wordt door een vrijwilliger aangegeven dat waardering voor elkaar belangrijk is in de huwelijken (IV1u). Ze merkt er bij op dat dit in Nederlandse huwelijken niet anders is (IV1o).

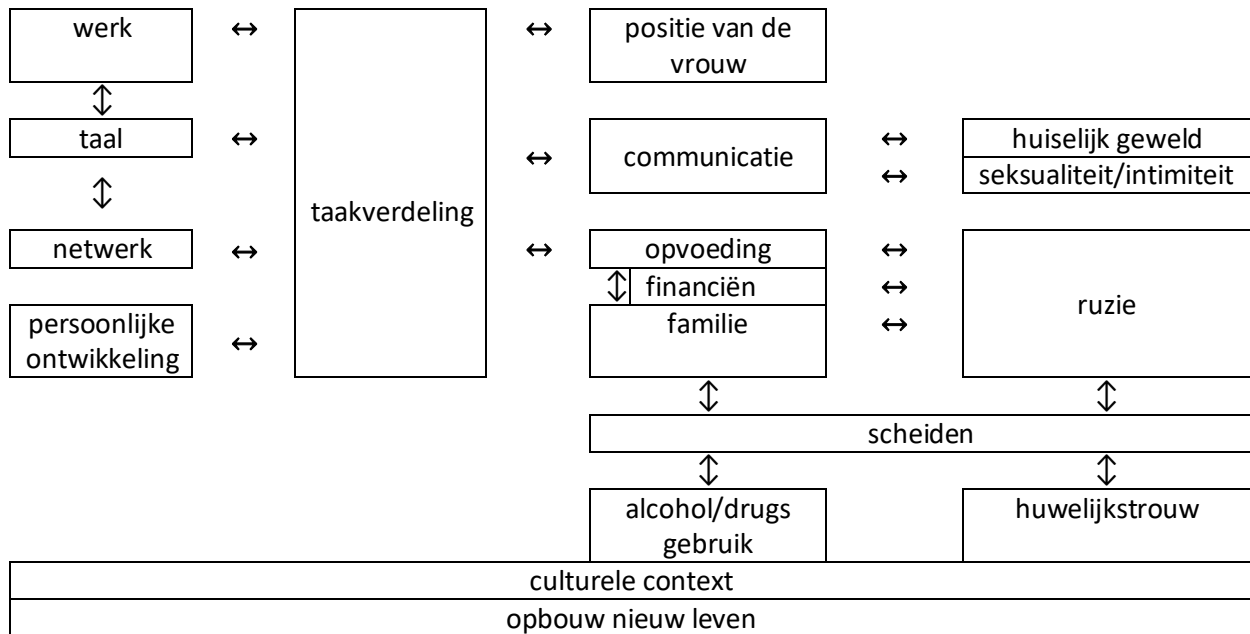
Een statushouder geeft aan dat liefde en respect en aandacht voor elkaar ervoor zorgen dat het in hun huwelijk goed gaat (ISo1).

Samenhang thema's

De thema's zijn kunstmatig uit elkaar getrokken om ze overzichtelijk weer te kunnen geven. Ze hebben echter in de praktijk alles met elkaar te maken. Uitspraken in de interviews overlappen regelmatig verschillende thema's. Om recht te doen aan de praktijk is hieronder in schema weergegeven hoe de thema's zich tot elkaar verhouden. De culturele context en de opbouw van het nieuwe leven zijn de basis van de thema's. Het al dan niet hebben van werk van de man heeft invloed op de tevredenheid over de taakverdeling. Het spreken van de Nederlandse taal heeft invloed op het vinden van werk en het opbouwen van een netwerk. Ook heeft de beheersing van de taal invloed op de taakverdeling tussen man en vrouw. De persoonlijke ontwikkeling van de echtgenoten lijkt samenbindend in het huwelijk, het kan vervolgens spanning geven dat de man geen werk kan vinden, wat weer voor problemen bij de taakverdeling zorgt. De positie van de vrouw in de Nederlandse samenleving kan voor onvrede in de bestaande taakverdeling zorgen. Communicatie heeft een link met taakverdeling omdat man en vrouw door de afgebakende taken niet gewend zijn te overleggen. Daarnaast kan de onmacht op het gebied van communicatie resulteren in huiselijk geweld. Over seksualiteit wordt niet gecommuniceerd, zowel niet tussen man en vrouw als tussen familie of vrienden van hetzelfde geslacht. Door de traditionele taakverdeling dat de vrouw verantwoordelijk is voor de dingen in huis, is het voor de man moeilijk om zijn rol te vinden in de opvoeding. Opvoeding

is in het land van herkomst een zaak van de hele familie. Opvoeding, financiën en familie zijn de onderwerpen waar ruzies over gaan. Ruzie kan de wens om te scheiden tot gevolg hebben. Familie speelt een rol bij het tot stand komen van huwelijken, maar ook bij scheiding of het voorkomen hiervan. Alcoholgebruik van de man is een van de redenen zijn waardoor de vrouw wil scheiden. Daarnaast speelt huwelijkstrouw een rol bij scheiding. Het is in Nederland makkelijker is om een andere partner te vinden.

Schema samenhang thema's

Tussenconclusie deelvraag 1

De thema's die spelen in de huwelijken van statushouders zijn gegroepeerd rondom de onderwerpen 'verschil in culturele context' en 'opbouw van het nieuwe leven'. Het gescheiden leven rondom de vlucht heeft geen negatieve gevolgen voor de huwelijksrelatie.

Wat betreft de culturele context spelen:

Rollenpatroon:

- o De positie van de vrouw in de Nederlandse samenleving
- o Taakverdeling

Manier van communiceren

- o Communicatie
- o Ruzie
- o Taboe rond seksualiteit/intimiteit

Cultureel bepaalde omgevingsfactoren

- o Alcohol/drugs gebruik
- o Normen en waarden rondom huwelijkstrouw
- o Huiselijk geweld
- o Scheiden

Familieverbanden

- o Familie
- o Opvoeding

Wat betreft de opbouw van het nieuwe leven spelen:

- o Persoonlijke ontwikkeling
- o Werk of werkloosheid
- o Het spreken van de Nederlandse taal
- o Netwerk opbouwen
- o Financiën

De thema's zijn niet los van elkaar te zien, maar hangen samen met elkaar. Met name 'taakverdeling' is een centraal thema met overlap en invloeden vanuit andere thema's. Hoe vrijwilligers en mevrouw M. al Aubudi met de beschreven thema's omgaan in hun contacten met statushouders, staat beschreven in hoofdstuk 6: 'Praktijk en ondersteuning van relatieproblemen'.

Hoofdstuk 6 Praktijk en ondersteuning van relatieproblemen

Deelvraag 2: Wat wordt er in de praktijk gedaan om partnerrelaties te versterken en aan welke ondersteuning heeft de statushouder behoefte?

Bij de ondersteuning van statushouders door vrijwilligers is het allereerst van invloed hoe het contact tussen de vrijwilliger en de statushouder verloopt. Dit staat beschreven onder het kopje 'factoren die meespelen in het contact tussen de vrijwilliger en de statushouder' en onder het kopje 'het huwelijk als gespreksonderwerp'. Vervolgens zijn de diverse manieren beschreven waarop de vrijwilligers en de maatschappelijk werker daadwerkelijk ondersteuning bieden. Ten slotte wordt uw aandacht gevraagd voor wie er hulp mag bieden en welke vorm van hulp bieden de voorkeur heeft.

Factoren die meespelen in het contact tussen de vrijwilliger en de statushouder

Een vrijwilliger benoemt dat het lastig is om een dieper gesprek te voeren in verband met de taal (IV2d). Ze geeft verder aan dat een goede band belangrijk is om zo'n gesprek te kunnen voeren (IV2c). Ook zegt ze dat normaal gesproken, mannen contacten hebben met mannen en vrouwen met vrouwen (IV2d).

Een andere vrouwelijke vrijwilliger vertelt alleen contacten te hebben met vrouwen (IV4e). Daarnaast zegt ze dat er voor vrouwen wel dingen in een groep georganiseerd zijn, maar niet voor mannen (IV4b1). Ze geeft aan dat het lastig is, om mannen naar georganiseerde avonden te krijgen en wijst dit aan de onderlinge schaamtecultuur (IV4c1). Ook zegt ze dat statushouders graag contact willen met Nederlandse mensen en dat statushouders onderling vaak slecht contact hebben (IV4d). Ze geeft aan dat het handig kan zijn om het gezin via de man te benaderen omdat de man zich verantwoordelijk voelt voor het gezin (IV4d2). Daarnaast merkt deze vrijwilliger op dat het lastig is in de contacten met statushouders grenzen te hebben en deze grenzen aan te geven.

Huwelijk als gespreksonderwerp

Drie vrijwilligers deden uitspraken over het huwelijk als gespreksonderwerp. Alle drie gaven ze aan dat het onderwerp huwelijk niet besproken wordt met de statushouders (IV1f, IV2h, IV4l2). Een vrijwilliger vertelt bijvoorbeeld dat mensen niet spreken over het huwelijk, maar dat ze wel dingen opmerkt (IV1f1). Bijvoorbeeld in hoe man en vrouw op elkaar reageren of over elkaar praten. Ze geeft aan dat ze het onderwerp huwelijk ook niet zelf aansnijdt (ICw1). Later in het interview komt ter sprake dat ze dit niet vindt passen bij de vriendschapsrelatie (IV1z1).

Een andere vrijwilliger geeft aan dat statushouders het niet vertellen als ze problemen ervaren: "de vuile was wordt niet buiten gehangen" (IV2h) en "psychische problemen uiten zich lichamelijk" (IV2s).

Eén vrijwilliger benoemt dat het taboe is om over het huwelijk te praten (IV4r1). Deze vrijwilliger zegt dat ze er zelf niet over durft te spreken met een statushouder en dat problemen pas openbaar komen als ze erg groot zijn geworden (IV4s1). Ze vertelt dat een statushouder misschien alleen tegen een persoon met wie ze een sterke band heeft iets over het huwelijk durft te vertellen (IV4s1). Zelf praat de vrijwilliger hier bijvoorbeeld ook niet over met haar zus (IV4t1). Later in het gesprek geeft ze aan dat de gedachte leeft dat hoe meer er over problemen gepraat wordt, hoe groter ze worden (IV4u1).

Eén statushouder vertelt dat ze er niet over zou praten als het niet goed zou gaan in haar huwelijk. Als iemand anders zou vragen hoe het met haar ging, zou ze aangeven dat het goed gaat, ook al is ze verdrietig (IS4i).

Eén andere statushouder geeft aan dat ze niet met Nederlandse mensen praat als het over haar huwelijk gaat, ze wil die contacten gezellig houden (IS1z). Ze zou er wel met haar zus over praten of met een Irakese vriendin, omdat zij tegen dezelfde problemen aanlopen (IS1a1).

Mevrouw M. al Aubudi geeft aan dat huwelijksproblemen, net als andere problemen, taboe zijn (IDi). Ze geeft aan dat het voor mensen makkelijker is om problemen te delen met iemand met dezelfde

culturele achtergrond; ze tekent hierbij aan dat sommige mensen het met niemand zullen delen. Verder zegt zij dat een vertrouwensband nodig is om problemen te bespreken. Mensen komen er niet zelf mee dat er huwelijksproblemen zijn, daar komt mevrouw M. al Aubudi achter door gesprekken. De informatie over huwelijksproblemen krijgt deze vrouwelijke maatschappelijk werker altijd alleen van de vrouw (IDg).

Ondersteuning in relaties

Met alle vrijwilligers en met Mevrouw M. al Aubudi is besproken hoe ze hulp bieden in de relaties van statushouders.

Vrijwilligers

Drie van de vier vrijwilligers noemen direct of indirect dat zij een voorbeeldfunctie hebben voor de statushouders (IV1n1, IV2w, IV3j). De statushouders kunnen zien hoe de vrijwilligers het doen in hun relatie. De vrijwilligers zijn zich hiervan bewust.

Eén vrijwilliger benoemt dat ze probeert contact te houden als ze merkt dat er spanningen in een huwelijk zijn (IV1d1). Daarnaast heeft ze een echtpaar uitgenodigd om mee te gaan naar een huwelijkskursus. Hoewel dit echtpaar eerst aangeven had mee te gaan, hebben ze dat uiteindelijk niet gedaan (IV1f1). Ook probeert ze te helpen door zich te verdiepen in huwelijken, zodat als er gelegenheid voor is, ze wat informatie of tips kan geven (IV1g1). Verder geeft zij haar eigen mening, bijvoorbeeld als een statushouder moppert over haar echtgenoot. IV1i1).

Door de vrijwilliger wordt verder aangegeven dat ze het moeilijk vindt om zelf over het huwelijk te beginnen (IV101). Later geeft ze aan dat ze er wel over spreekt wanneer de vragen uit de statushouder zelf komen (IV1q1). Deze vrijwilliger heeft geen negatieve ervaringen bij hulp geven in het huwelijk, maar geeft aan ze dat geen andere dan bovengenoemde dingen geprobeerd heeft. Dit omdat ze zich bij andere interventies niet op haar gemak zou voelen (IV1r1).

Eén andere vrijwilliger geeft aan dat ze een echtpaar hebben aangesproken bij het vermoeden van een huwelijksprobleem. De mannen hebben de man van het echtpaar aangesproken en de vrouwen hebben het onderwerp ter sprake gebracht bij de vrouw. Dit was overigens bij een statushouder zonder een Syrische of Irakese achtergrond (IV2m). Later in het interview wordt aangegeven dat de vrijwilliger niet weet hoe dit is overgekomen op het echtpaar. Zij heeft het idee dat het in ieder geval niet de relatie beschadigd heeft (IV2x). Deze vrijwilliger geeft verder aan dat zij nooit gevraagd is om de helpen bij huwelijksproblemen (IV2t).

Eén vrijwilliger geeft aan dat Nederlandse mensen niet kunnen helpen in de huwelijken van Syrische en Iraakse statushouders. Hij is van mening dat Nederlandse mensen zelf geholpen dienen te worden in hun huwelijk (IV3i).

Door één vrijwilliger wordt aangegeven dat ze probeert een huwelijkskursus te organiseren (IV14y). Zij is ook bij een echtpaar langsgegaan en heeft advies gegeven. Dit was naar aanleiding van een telefoontje van de vrouw van het echtpaar waarin zij vertelde huwelijksproblemen te hebben (IV4j1, IV4k1). Deze vrijwilliger geeft als tip voor ondersteuning “luisteren is mooi, maar durf ook advies te geven” (IV4L1). In verband met de schaamte cultuur is het belangrijk om te normaliseren bij huwelijksproblemen: “kan in ieder huis probleem zijn, geen probleem als jij denk dat jullie zijn mening verschil.” (IV4n1). Om het onderwerp huwelijk ter sprake te brengen wordt geadviseerd om dit via het onderwerp opvoeding te doen (IV4m1). Daarnaast is het prettig als de vrijwilliger een gelijkwaardig contact aangaat en ook wat uit zijn of haar leven deelt (IV4p1). Vertrouwen is ook belangrijk in de contacten, De statushouder moet vertrouwen hebben in de vrijwilliger voordat er problemen gedeeld worden. De vrijwilliger geeft aan niet zelf over problemen te beginnen (IV4i2). Deze vrijwilliger heeft ervaring met het groepsgewijs werken bij een opvoedingskursus. Ze noemt als bezwaar de negatieve reactie van mensen op openheid van anderen en dat de schone schijn opgehouden wordt. “wij zaten daar: als iemand iets wil zeggen, zij kijken naar anderen. Wat zullen zij over mij zeggen?” (IV4p1).

Eén statushouder benoemt hulp en advies geven als manier van ondersteunen. Uit het voorbeeld wat ze vertelt, wordt duidelijk dat ze normaliseren bedoelt: “Maar niet in één keer tegen haar

zeggen: dan moet je scheiden. Nee dat echt niet. Want iedereen heeft wel problemen thuis en iedereen krijgt weleens problemen.” (IS1y)

Deze statushouder geeft verder aan dat een Nederlander die huwelijksproblemen vermoedt, mag vragen wat er is. Deze persoon moet dan ook accepteren als de statushouder daar niet over wil spreken (IS1y).

Deskundige

De hulpverlener gebruikt geen vaststaande methodiek bij huwelijksproblemen. Ze zegt wel dat ze bijvoorbeeld motiverende gespreksvoering toepast, maar de gesprekken gaan niet volgens een stappenplan. Haar werk bestaat vooral uit luisteren en advies geven (IDi1). Ze geeft aan ook vragenderwijs te werken. Ze stelt dan zulke vragen dat de statushouder zelf met de oplossing komt (IDI). Daarnaast benoemt ze opbouwende woorden te gebruiken (IDj1). Ook beschikbaar zijn voor haar cliënten noemt ze als een belangrijk punt. Mensen mogen haar altijd bellen en bij problemen maakt ze tijd voor hen (ID2f).

Wat de hulpverlener verder als belangrijk bestempelt, is dat ze onpartijdig probeert te zijn bij huwelijksproblemen (IDj). Ze zegt dat het belangrijk is dat zij, als vrouw, laat merken geen concurrent voor de vrouw van het stel te zijn en dat ze duidelijkheid biedt over haar motieven (IDk). Daarnaast houdt ze altijd de veiligheid in de gaten. Bij geweld tussen man en vrouw zou ze uitleggen hoe de regels in Nederland zijn en de vrouw op de hoogte stellen van het meldpunt (Dk1).

Om achter huwelijksproblemen te komen, stelt de hulpverlener vragen aan de vrouw. Ze geeft dan bijvoorbeeld aan dat ze ziet dat het niet goed gaat. Vervolgens loopt ze verschillende onderwerpen langs zoals: heeft het te maken met jouw kinderen? Heeft het te maken met jouw man (IDq1)? Als ze merkt dat mensen iets willen vertellen of daarover twijfelen, geeft ze aan dat ze open staat om te praten en stelt vragen. Pushen met een open houding, volgens haar eigen woorden (IDu1).

De hulpverlener vat haar werkwijze samen als advies geven, meedenken en mensen zelf na laten denken (IDv1).

Naast individuele gesprekken wordt er voor de hulpverlening ook gebruik gemaakt van thema-avonden. Dit gaat vaak over praktische onderwerpen of er wordt psycho-educatie gegeven. Ze vertelt dat de mannen dan ook komen omdat het verplicht is (IDl1, IDp1).

Wie mag hulp bieden?

Eén vrijwilliger geeft aan dat hulp geboden kan worden door iemand die dichtbij is. Dit wordt letterlijk bedoeld. Iemand in Nederland heeft de voorkeur boven iemand die leeft in het land van herkomst (IV4j2). Daarnaast geeft ze aan dat een statushouder, normaal gesproken, liever geholpen wordt door iemand met dezelfde etnische achtergrond. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met de verschillende groeperingen die er binnen een land kunnen zijn (IV4k2).

Een andere vrijwilliger vertelt dat ze niet verwacht dat statushouders hun problemen niet zullen vertalen in een hulpvraag, maar naar een huisarts gaan met lichamelijke klachten. De huisarts wordt gezien als iemand die hulp kan bieden (IV2u).

Eén statushouder geeft aan bij huwelijksproblemen het liefst hulp te ontvangen van de ouders. Vervolgens van vrienden en als er zo niet uitgekomen wordt, ten slotte het maatschappelijk werk (IS1p). Hierbij heeft ze voorkeur voor iemand met een Irakese achtergrond (IS1r). Voor wat betreft een maatschappelijk werker zou een Nederlandse achtergrond geen probleem zijn (IS1s). De statushouder heeft zelf geen ervaring met het maatschappelijk werk (IS1t).

Deze statushouder geeft aan dat zij en haar man, toen ze net getrouwd waren, naar een van hun ouders gingen bij problemen. Nu proberen ze het samen op te lossen (IS1u).

Een andere statushouder geeft aan dat als mensen in Syrië huwelijksproblemen hebben, ze dan hun ouders om advies vragen. Ze vertelt erbij dat dit volgens haar niet altijd helpend is (IS2l).

Zelf wil ze haar eigen problemen oplossen. Als ze misschien iemand zou vragen om te helpen, moet dat iemand met ervaring zijn (IS2m). De achtergrond van deze persoon doet er daarbij niet toe voor deze statushouder (IS2n).

Eén statushouder geeft aan dat bij huwelijksproblemen in Syrië geholpen wordt door familieleden (IS3g). Als Syrische mensen in Nederland wonen, lossen zij hun problemen zelf op of gaan scheiden (IS3k). De statushouder geeft aan dat alleen voor hen bekende mensen kunnen helpen bij problemen (IS3r). Dit echtpaar heeft voorkeur voor iemand met een Nederlandse achtergrond. “Nee, voor mij en mijn vrouw, wij wonen nu hier, belangrijk voor ons is nu luisteren naar advies van Nederlanders.” (IS3s)

Mevrouw M. al Aubudi geeft aan dat het belangrijk is dat de hulpverlener of vrijwilliger dezelfde achtergrond heeft als de statushouder (IDr1). Ze heeft geen tips hoe Nederlandse mensen met statushouders in gesprek kunnen gaan over het huwelijk. Ze signaleert dat dit lastig is (IDs1). Verder geeft ze aan dat statushouders voorkeur hebben om met een professional te spreken over problemen. “De cliënten zien de vrijwilliger echt als vrijwilliger, als een vriend, die onbetaald werk doet, die niet geschoold is. Dat maakt het voor een vrijwilliger lastig om die diepgang te vinden bij de mensen. Ik denk dat zulke zaken echt bij de hulpverlener liggen” (IDw1). De statushouders zien Nederlandse vrienden als gezellige contacten. Daar kan praktische hulp gevraagd worden maar worden geen inhoudelijke problemen voorgelegd (IDd2). Mevrouw M. al Aubudi geeft verder aan dat statushouders niet met vrienden over problemen praten in verband met schaamte en omdat ze bang zijn dat het dan doorverteld wordt (IDx1). Ook binnen de familie worden problemen niet gedeeld (IDa2). De cultuur is zo dat problemen open besproken worden naar gezinsleden (familieleden die bij elkaar in huis wonen). “Maar daar moet het wel blijven (...) dat is de regel, het blijft in dat huis, dat ga je niet tegen anderen vertellen want dit moet je hier zelf oplossen” (IDy1). Op onze vraag hoe het komt dat statushouders hun problemen wel aan hulpverleners vertellen, geeft mevrouw M. al Aubudi aan dat de organisatie KOMMAK zich gastvrij presenteert, dat er een band wordt opgebouwd tussen medewerkers en statushouders en dat zij als medewerker dezelfde culturele achtergrond heeft (IDz1).

Manier van hulp ontvangen

Eén statushouder vertelt dat ze het prettig zou vinden om informatie op schrift te ontvangen of via internet (IS1v, IS1w). Daarnaast geeft ze aan dat ze soms juist iemand nodig heeft om mee in gesprek te gaan. “Ik wil het zelf oplossen en klaar. Maar soms ben ik zo verdrietig, nee dan heb ik echt wel iemand nodig om te vertellen wat dan in mijn binnenste is” (IS1x).

Eén andere statushouder geeft ook aan graag met iemand te willen spreken over problemen (IS2o).

Eén vrijwilliger geeft aan dat internet voor meer kennis zorgt, in dit geval ging dat voornamelijk over seksualiteit (IV4b2). Daarnaast vertelt ze dat mannen niet naar bijeenkomsten of contactavonden komen (IV4c2).

Tussenconclusie deelvraag 2

Vrijwilligers geven aan dat het huwelijk geen gespreksonderwerp is in hun contacten met statushouders. Dit vinden zij niet passen bij de vriendschappelijke relatie. Bij onze specifieke vragen over huwelijksproblematiek gaven vrijwilliger aan geen hulpverlener te willen zijn. Zij zien zich als vriend van de statushouder en geven voornamelijk praktische hulp. Hoewel de partnerrelatie van statushouders geen gespreksonderwerp is, konden vrijwilligers vertellen hoe ze omgaan met het onderwerp huwelijk. Ze zijn zich bewust van hun voorbeeldfunctie als partners. Verder wordt genoemd: contact houden, uitnodigen voor een huwelijkskursus, aanspreken bij huwelijksproblemen, advies geven als dat gevraagd wordt. Tips die door vrijwilligers gegeven werden met betrekking tot het in gesprek gaan over huwelijksproblemen zijn: normaliseren, een wederkerig gesprek voeren waarbij de vrijwilliger ook wat van zichzelf vertelt, het onderwerp huwelijk ter sprake brengen via het thema opvoeding en dat bij groepsgewijs werken rekening gehouden dient te worden met de schaamtecultuur.

Als statushouders relatieproblemen ervaren, spreken zij daar niet over met een Nederlands contact. De statushouder zal dit misschien wel doen met iemand met wie zij een sterke band heeft en een

gedeelde culturele achtergrond. Een Nederlander mag vragen stellen bij vermoeden van huwelijksproblemen maar moet het accepteren als de statushouder daar niet over wil spreken. Hoewel statushouders hun problemen het liefst zelf oplossen, gaven ze aan dat als ze hulp zouden willen ontvangen, ze naast schriftelijke informatie (op internet), ook face-to-face in gesprek willen gaan.

Mevrouw M. al Aubudi ondersteunt bij huwelijksproblemen door advies te geven, mee te denken en mensen zelf te laten nadenken over oplossingen. Zij adviseert de vrijwilliger huwelijksproblemen niet op een directe manier bespreekbaar te maken, zolang de statushouder hier geen aanleiding toe geeft. Bij het opmerken van problemen kan de vrijwilliger wel doorverwijzen naar een professionele instantie.

Behalve de adviezen van de deskundige zijn er ook uit ons literatuuronderzoek adviezen naar voren gekomen voor de vrijwilliger. De gevonden tips en tools richten zich niet specifiek op huwelijksproblemen, maar op psychosociale problemen waar huwelijksproblemen toe gerekend worden. Deze tips en tools vind u beschreven in hoofdstuk 7: 'Handvatten ten behoeve van de vrijwilliger'.

Hoofdstuk 7 Handvatten ten behoeve van de vrijwilliger

Deelvraag 3: Welke tips en tools zijn vanuit de literatuur bekend voor het ondersteunen van relatieproblemen, en onder welke voorwaarden kun je dit toepassen bij Syrische en Iraakse statushouders?

Vanuit de literatuur is beschreven welke tips en tools bekend zijn voor het ondersteunen van psychosociale problemen door vrijwilligers, en onder welke voorwaarden je dit kunt toepassen bij Syrische en Iraakse statushouders. De tips en tools worden gegeven per thema. Sociaal netwerk, psychosociale noden, relaties, seksualiteit en methodieken komen aan bod. De vertaalslag van de tips en tools naar onze doelgroep hebben te maken met cultuur. Dit is geconcretiseerd in een paragraaf voor vrijwilligers die mensen met psychosociale problemen begeleiden, en waarin aandacht is voor cultuursensitief werken. We sluiten het hoofdstuk af met een tussenconclusie.

Vanuit de interviews is beschreven welke ondersteuning vrijwilligers krijgen en aan welke ondersteuning behoefte is. Verder zijn de tips van Mevrouw M. al Aubudi voor de vrijwilligers beschreven.

Psychosociale problemen

Psychosociale problemen. Eén op de vijf Nederlanders krijgt er in zijn leven mee te maken. Die problemen kunnen tijdelijk van aard zijn, maar iemand kan er ook zijn leven lang aan lijden. Psychische problemen grijpen in ieder geval diep in op iemands leven en dat van zijn omgeving. Volgens ons verdienen psychische problemen aandacht.

Het is vaak gemakkelijker te praten over een lichamelijk probleem dan over een psychisch probleem. Daardoor is er veel verborgen leed en onbegrip. Het is bekend dat veel mensen met psychische problemen geen hulp zoeken, het is ook bekend dat veel mensen die wel hulp zoeken daarmee geholpen zijn. Als iemand met psychische problemen voldoende gelegenheid krijgt om over zijn ervaringen te vertellen, goed wordt opgevangen en voldoende steun krijgt, verwerkt hij die beter dan mensen bij wie dat niet zo is. (Dercksen & Haven, 2004)

Thema: Sociaal netwerk

Netwerken van lokale maatschappelijke organisaties en vrijwilligers kunnen een preventieve functie hebben in het tijdig signaleren van eventuele (multi-)problematiek. 'Psychosociale problemen en de consequenties daarvan voor het gezin verdienen bijzondere aandacht' (Drogendijk, et al., 2016).

Sociale netwerken spelen een belangrijke rol in het psychologisch welzijn van mensen (Berkman & Kawachi, 2001, pp. 464-465). Kleine sociale netwerken, weinig hechte vriendschappen en een laag niveau van waargenomen sociale steun zijn allen verbonden aan depressieve symptomen (Cohen, 2004, pp. 676-677).

Een sociaal netwerk kan zorgen voor een positieve psychologische toestand, wat weer kan leiden tot het verbeteren van de mentale gezondheid en stressverlaging. Het kan gaan om een gevoel van zingeving, een gevoel van veiligheid en erkenning van eigenwaarde (Cohen, 2004, p. 678).

De statushouders die wij hebben geïnterviewd willen allemaal hun netwerk uitbreiden met vooral meer Nederlandse contacten. Het AZC is een vruchtbare plek voor vriendschappen, net als taalles, vrijwilligerswerk, de kerk of de sportclub. Ook hebben ze behoefte aan contacten die in de buurt zijn. Toch word dit niet als gemakkelijk ervaren. Obstakels zijn het gebrekkig spreken van Nederlands en burens die geen tijd hebben.

Hulpbronnen voor een sociaal netwerk

Moedertaal

Uit onderzoek dat is gedaan door Vluchtelingenwerk Midden Nederland blijkt dat mensen met dezelfde moedertaal een belangrijke functie hebben voor vluchtelingen in contact met Nederlandse organisaties (Wimmenhove, 2013, pp. 29-30). Ook kunnen ze kennis aan elkaar overbrengen wanneer ze hetzelfde traject hebben doorlopen. Vluchtelingen vallen de eerste jaren vooral terug op hun eigen informele netwerk door de toegankelijkheid, de overeenstemming in normen en de aansluiting bij individuele behoeften (Baranovic & Rogosic, 2016, pp. 94-96).

Religie en geloofsgemeenschappen

Geloof is voor de meeste vluchtelingen een toevlucht waar ze emotionele steun uit kunnen halen. Contacten die men heeft via geloofsgemeenschappen leveren de vluchteling veel kennis van normen, waarden en tradities van Nederland. Ze voelen zich begrepen en gewaardeerd in de context van een voor hen bekende en veilige groep. Ze ontvangen informatieve, materiële en emotionele steun van mensen uit deze groepen, waardoor ze sneller in de groep geïntegreerd zijn (Wimmenhove, 2013, pp. 36-37).

Onvoldoende sociaal netwerk

Voor alle mensen met een onvoldoende functioneel sociaal netwerk geldt dat de netwerkbenadering een prima bruikbare methodiek is (Steyaert & Kwekkeboom, 2012, pp. 43-44).

Maar hoe versterk je een sociaal netwerk? "Het is een kwestie van gewoon doen" (van Rossum, 2013). De vrijwilliger kan samen met de statushouder kijken hoe zijn of haar netwerk eruit ziet en wat voor functie het heeft. Wij raden aan om op papier uit te tekenen welke mensen de statushouders kent en waar hij of zij een beroep op kan doen. Een handige tool hiervoor is een ecogram, hierin zie je in één oogopslag de omvang en kwaliteit van het sociale netwerk.

Uiteindelijk staat of valt het contact met andere mensen met de capaciteit van de statushouder om zich open te stellen voor communicatie met anderen. Opvallend is dat voor het opbouwen van een sociaal netwerk voor vluchtelingen een enorm aanbod aan allerlei ontmoetingsprojecten is. In de VON (Vluchtelingen Organisaties Nederland) zijn meer dan 430 vluchtelingengroepen vertegenwoordigd (Wouters, 2008, p. 19).

Thema: Psychosociale noden

Vrijwilligers hebben een belangrijke rol in het signaleren van psychosociale problematiek bij statushouders. Signaleren houdt in het opvangen van uitingen en gebeurtenissen die de situatie van iemand negatief kunnen beïnvloeden en daaraan betekenis toekennen. Gezien de risico's op het hebben of ontwikkelen van psychosociale en gezinssysteem problemen bij statushouders, zoals eerder geschetst, is het in een vroeg stadium signaleren van zulke problemen van belang in de begeleiding van vluchtelingen.

Door gericht te signaleren krijgt de vrijwilliger een beter beeld van individuele kwetsbaarheid en de beschermende en belastende factoren die van invloed zijn. "Het in contact komen, met iemand praten en vragen stellen zijn daarbij een vereiste" (Bloemen & Vloeberghs, 2012, p. 16).

Signaleren met een protect-vragenlijst

Professionele hulpverleners hebben daarvoor een opleiding gehad en maken soms gebruik van vragenlijsten. Voor niet-psychologisch geschoolde begeleiders is zo'n beoordeling moeilijker. Met behulp van de protect-vragenlijst, speciaal voor de vrijwilliger, ontworpen door Pharos, kunnen psychosociale problemen bij vluchtelingen opgespoord worden (Boillat & Chamouton, 2012, pp. 1-15).

De uitkomst van de protect-vragenlijst geeft een aanwijzing voor de mogelijke ernst van psychische kwetsbaarheid. Als de vluchteling uitkomt op een 'medium' of 'hoge' score, is het belangrijk om hierover met hem te spreken. Het helpt als de begeleider uitlegt dat andere vluchtelingen die in een moeilijke situatie zitten deze klachten ook hebben (Bloemen & Vloeberghs, 2012, p. 17).

Je kunt bijvoorbeeld zeggen: Veel mensen hebben slechte herinneringen uit het verleden die naar boven komen en niet zomaar weggaan. Niet met de bedoeling om zelf hulp te gaan verlenen, maar vooral om hem voor te bereiden op verwijzing naar de gezondheidszorg. En om te horen hoe de vluchteling zelf tegen zijn eigen situatie en klachten aankijkt.

De statushouder

Gezien de neiging van veel hervestigde vluchtelingen om zich te richten op een nieuwe start en het niet (durven) herkennen van psychische zaken, zal een gerichte signalering op basis van een concrete aanleiding meestal de voorkeur hebben. Als dit te vroeg gebeurt is "er nog onvoldoende vertrouwen opgebouwd en is de kans groot dat de vrijwilliger geen betrouwbare antwoorden krijgt op zijn vragen. Het komt regelmatig voor dat een vluchteling niet wil praten over dit soort zaken en niet verwezen wil worden. Het tonen van begrip hiervoor en uitleg geven zijn belangrijk" (Arq Psychotrauma Expertgroep, 2016, pp 2-3). Deze uitleg kan gaan over onderwerpen zoals: hoe hulpverlening in zijn werk gaat, de zin van praten over moeilijke onderwerpen en hoe dit kan opluchten. Er in een later gesprek nog een keer op terugkomen helpt om iemand te bewegen toch stappen richting hulpverlening te zetten.

Doorverwijzen

Het is niet altijd eenvoudig om goed in te schatten wanneer een probleem of situatie zo ernstig is dat professionele hulp nodig is. Reacties van vluchtelingen – veranderingen in hun gedrag – kunnen zorgelijk genoemd worden wanneer ze intens zijn, vaak voorkomen en langer dan een maand duren. Als er een vermoeden bestaat van psychische problemen moet professionele hulp ingeschakeld worden, te beginnen met de huisarts. Dit kan natuurlijk alleen als de vluchteling hiermee akkoord gaat.

Om goed te kunnen overleggen met de huisarts en andere hulpverleners is het nodig om een goed beeld te hebben van de klachten die een vluchteling heeft. Daarvoor is de besproken protect-vragenlijst zeer geschikt. Want hiermee wordt gericht gevraagd naar klachten die kunnen wijzen op psychosociale problematiek. Bovendien biedt dit gesprek gelegenheid om adviezen te vragen over hoe je hier als niet-medisch vrijwilliger mee om moet gaan.

Een doorverwijzing betekent overigens niet dat een vrijwilliger de ondersteuning aan een vluchteling geheel uit handen geeft. "Er zal vaak contact blijven met de vluchteling, de vriendschap gaat door, maar de hulpverlening zal door professionals opgepakt worden" (Bloemen & Vloeberghs, 2012, pp. 19-21). Geregeld overleg blijft nodig. De vrijwilligersrol richt zich dan op de begeleiding en ondersteuning bij praktische zaken, aanspreekpunt zijn bij vragen, volgen van de voortgang en belangenbehartiging daar waar nodig.

Thema: Seksualiteit

Door (De Vries, De Neef, & Van der Vlucht, 2017) is een verkenning gedaan onder Syrische vluchtelingen over 'Praten over relaties en seksuele gezondheid'.

In onze eigen interviews met statushouders is het thema seksualiteit niet ter sprake gebracht op advies van professionals. Bovengenoemd onderzoek geeft echter wel relevante informatie voor ons onderzoek. Syrische mannen en vrouwen vertellen over hun eigen seksuele vorming en de gevolgen/vragen hiervan in hun eigen relaties. Daarom hebben we deze informatie opgenomen in dit hoofdstuk.

Relaties en seksualiteit

Opvallend in het onderzoek is dat zowel de mannen- als de vrouwengroep zich in eerste instantie afkeurend uitspreekt over seksuele voorlichting aan Syrische jeugd op jonge leeftijd. Voorlichting aan jongeren vanaf 13 jaar wordt door de mannengroep wel goedgekeurd. De vrouwen waren hier zelfs nog explicieter in:

Vrouw: "Kinderen moeten op deze leeftijd zich alleen richten op leren. Op onze scholen [in Syrië] zitten jongens en meisjes apart. Zij komen dan ook niet in contact met elkaar. Thuis en buiten zijn ze hier ook niet mee bezig" (p. 19).

Vrouw: "Ik wil wel dat ze de informatie krijgen, maar niet ineens. Je moet kinderen stap voor stap uitleggen, wat het verschil is, dat ze niet ineens alles moeten leren" (p. 19).

Naast de seksuele voorlichting op school willen zowel mannen als vrouwen ook zelf betrokken zijn bij de voorlichting aan hun kinderen. Voornamelijk vrouwen geven aan handvatten te willen voor het bespreken van seksualiteit met eigen kinderen. Als reden word hiervoor gegeven dat zij zelf voor hun huwelijk onvoldoende tot niets mee kregen rond seksualiteit. "Omdat praten over seksualiteit van huis uit taboe was en zij niet gewend zijn om erover te praten ontbreekt het hen soms aan de vaardigheden en de kennis om daarover met de partner of eigen kinderen in gesprek te gaan, hoewel ze dit wel zouden willen" (pp. 10-11).

Man: "Mijn moeder vertelde dat een vogeltje baby's bracht; en dat het verschil tussen mannen en vrouwen in de ogen zit (ogen van vrouw zijn onschuldig); verder geen verschillen tussen mannen en vrouwen" (p. 20).

Vrouw: "Toevallig heeft mijn dochter van 9 mij gisteren gevraagd hoe ze gemaakt is en hoe zijn jullie getrouwd'? Toen vroeg ik mij af waarom is hier de relatie tussen mannen en vrouwen zo makkelijk? Ik zei tegen mijn dochter dat ik aan God om een dochter heb gevraagd en toen kreeg ik die. Ik wist niet wat voor antwoord ik moest geven" (p. 20).

Bronnen van informatie

De bevraagde Syrische mannen en vrouwen gaven aan dat zij behoefte hebben aan kennis en informatie over seksualiteit en relaties. Van informatie over anatomie: over het lichaam van de man en vrouw, met name geslachtsdelen, tot fysiologie: bijvoorbeeld rond opwinding, het maagdevlies bij de vrouw, het ontstaan van een zwangerschap, soa's, hiv-preventie, anticonceptie en homoseksualiteit. Aandachtspunt daarbij is dat "Syriërs vaak niet over seksualiteit durven te praten". In het licht daarvan geeft men aan het internet een goede manier van informatieverschaffing te vinden. De informatie zou dan wel moeten worden aangeboden "in zowel het Nederlands als in het Arabisch, dan valt het op en snappen mensen waar het over gaat" (pp. 21-23).

Beschermende factoren en methodieken

In het algemeen, maar zeker voor statushouders, geldt dat voorlichting, sociale steun, beweging en een zinvolle dagbesteding bescherming bieden tegen psychosociale problemen. Gevoelens van empowerment, fysieke en sociale activering, het gevoel serieus genomen te worden en invloed uit te kunnen oefenen, zijn het gevolg (Drogendijk, et al., 2016, pp. 13-16).

Deze paragraaf gaat in op beschermende factoren en methodieken die de hervestigde vluchteling bescherming kunnen bieden, en die een tegenwicht vormen voor psychosociale problemen.

Beschermende factoren

Informatie

Wat is psycho-educatie precies? "Psycho-educatie is een methodiek in de hulpverlening aan mensen met een beperking en verwijst naar een reeks educatieve of opvoedkundige interventies om mensen te leren omgaan met hun beperking" (Schoorl & Mooren, 2018, p. 11).

“Het houdt in dat men manieren leert om om te gaan met pijnlijke gevoelens die de vooruitgang of het herstel belemmeren” (van der Stel, 2004, pp. 2-3).

Getraumatiseerde mensen zijn “bij uitstek gebaat bij psycho-educatie en dit wordt het best in groepen gedaan, zodat ze steun kunnen ervaren van lotgenoten” (Herman, 1996, p. 58).

Praatsessies kunnen aangevuld worden met doe-dingen zodat men zich het nieuwe eigen kan maken (Brug, 2016, p. 49).

Het uitgangspunt is dat heldere uitleg en betrouwbare informatie houvast geven. Door gebruik te maken van veel non-verbaal materiaal en het doen van oefeningen is het mogelijk de taalbarrière gedeeltelijk weg te nemen. Het daadwerkelijke effect van de voorlichting en psycho-educatie is voor een groot deel afhankelijk van in hoeverre er afstemming is tussen de zender en de ontvanger (van Baars, 2005, p. 89). Het is dus dan ook belangrijk dat de vraag waar de vluchteling mee zit, gehoord wordt.

Een zinvolle dagbesteding

Door vluchtelingen een zinvolle dagbesteding aan te bieden kunnen veel post migratie-risicofactoren vermeden worden. Vluchtelingen met een zinvolle dagbesteding blijven actief, er wordt aanspraak gemaakt op hun zelfredzaamheid en veerkracht en zij hebben minder de behoefte om de tijd te doden met ongezonde activiteiten.

In het leven van vluchtelingen is veiligheid geen vaststaand gegeven meer. “Integendeel, na geweldservaringen kampen velen van hen met een gemis aan basic trust” (Herman, 1996, p. 10).

Dit houdt in dat de vluchteling tijd nodig heeft om de veiligheid af te tasten en weer vertrouwen te krijgen. Van belang bij het aanbieden van dagbesteding is dan ook dat vluchtelingen meedenken over de activiteiten die aangeboden worden, dat zij mee kunnen bepalen hoe de dag ingevuld wordt, ofwel dat zij volwaardig participeren.

Participatie is geen methodiek, maar een begrip wat inhoud: betrokkenheid bij en deelname aan activiteiten en processen die invloed hebben op de eigen toekomst. Participatie is “een dynamisch sociaal proces met als eindresultaat dat men daadwerkelijk zelf actie onderneemt” (Pharos, 2013, p. 5). In dit verslag gaat het om actieve betrokkenheid van de doelgroep vluchtelingen bij de ontwikkeling en uitvoering van gezondheidsbevorderende activiteiten. Het vinden van werk is een beschermende factor op psychosociaal gebied. Van belang hier is dat mensen door actieve participatie positief bijdragen aan hun directe omgeving, dat ze zich nuttig voelen, gewaardeerd worden en dat het afhankelijkheidsgevoelens verminderd.

Beweging

Er zijn veel manieren om vluchtelingen een meer zinvolle dagbesteding te geven. Zo kan gedacht worden aan het doen van klusjes, begeleide wandelingen, creatieve bezigheden of muziek maken. Zulke activiteiten bevorderen het hebben van contact, bieden de vluchteling de mogelijkheid zich op zijn eigen manier te uiten en zijn daardoor empowerend. “Omdat bewegen een natuurlijke basisbehoefte is die op zich weinig techniek of middelen vereist, maakt meer beweging 1 van de meest effectieve preventieve maatregelen” (Vooys, 2011, p. 24).

Op individueel niveau voorkomen sport en beweging dat fysieke stressklachten naar aanleiding van ervaren geweld verergeren. Volgens medisch specialisten (Elliot & Goldberg, 2000) heeft men aan twee uur sporten per week genoeg voor “preventing and treating diabetes, depression, heart disease, high blood pressure, arthritis, and more” – zoals een deel van de titel van hun boek luidt. Fysieke inspanning is bovendien therapeutisch en spanning reducerend, en bewezen effectief bij depressieve gevoelens. Bewegen is ook empowerend; het vraagt om uithoudings- en

incasseringsvermogen, stimuleert zelfvertrouwen en verbetert de stemming (Hassmen, 2000, pp. 17-25).

Indien in een groep uitgevoerd, bevorderen sport en gezamenlijk bewegen de opbouw van sociale contacten. Tegelijkertijd vergroot fysieke inspanning de kans op (sociale) activering op neventerreinen, zoals meer onderlinge steun en betrokkenheid en meer welwillendheid en participatie tijdens cursussen en/of voorlichtingsbijeenkomsten (Hendrix, 2008, pp. 33-34).

Veerkracht en wederzijdse zorg

Veel vluchtelingen gezinnen slagen erin om tegenslagen te hanteren en een goede richting aan hun ontwrichte leven te geven. De centrale vraag zoals (Summerfield & Toser, 2007) die hebben gesteld, is niet hoe of waarom vluchtelingen psychosociale gevallen worden, maar hoe of waarom de overgrote meerderheid dit niet wordt. Antwoord zoeken op die vraag is zoeken naar factoren die de veerkracht doen toenemen.

Veerkracht is meer dan het kunnen hanteren van stress, het is een mogelijkheid voor persoonlijke en relationele groei (Walsh, Dawson, & Mattingly, 2010). Veerkracht verwijst naar het vermogen om tegenstand te bieden aan en te herstellen van stressvolle ervaringen in het leven (p. 27).

Een vluchteling met goede sociale vaardigheden en een positief gevoel van eigenwaarde heeft meer kans op een adequate aanpassing, wanneer tenminste 1 partner of significante ander, voldoende emotionele steun kan bieden. Elk gezinslid heeft een ander behoefte aan steun en bescherming. Naar welk soort aandacht, troost, bemoediging verlangen ze? Wat verwacht moeder van vader wanneer ze verdrietig is? Cumulatieve stress en vooral traumatische ervaringen tasten de emotionele beschikbaarheid van gezinsleden aan, waardoor de sensitiviteit voor elkaars emotionele behoeften afneemt en de onderlinge afstemming en steun tekortschieten (van Essen & Bala, 2007).

Naast het bespreken van de moeilijke tijd die een gezin doormaakt, de pijn die gezinsleden delen of voor elkaar verbergen, denken wij dat het belangrijk is, voor de vrijwilliger, te zoeken naar activiteiten die zij leuk vinden om samen te doen, ook al is het maar even. In gezinnen waar negatieve ervaringen met elkaar en met de wereld om hen heen de boventoon voeren, is het denken aan positieve ervaringen een uitzondering.

Methodieken

De methodieken positieve psychologie, de voor-en-door methode en multifamily therapy zijn succesvol en goed inzetbaar, als preventiemaatregel of behandeling van vluchtelingen met psychosociale problemen.

Positieve psychologie

Psychische en lichamelijke kwetsbaarheid, meervoudige stressfactoren en ontworteling. Dat is de bagage van veel vluchtelingen. Het versterken van de weerbaarheid is voor deze doelgroep dus van cruciaal belang. Is positieve psychologie een geschikte benadering binnen de begeleiding van vluchtelingen?) "Ja, maar niet zonder een vertaalslag naar de vluchtelingen context" (Lely, 2010, p. 8). Bij die vertaalslag moet het begrip 'normaliteit' centraal staan.

Als kernbegrip gebruikt men binnen de positieve psychologie het zogeheten mentale vermogen. Dat is de capaciteit om productief en creatief te zijn, positieve relaties op te bouwen en problemen op te lossen; met als gevolg welbevinden en geluk. Net als het fysieke vermogen kan men het mentale vermogen ontwikkelen en verbeteren. (Walburg, 2008, p. 18)

Bij het proces in de richting van een nieuwe normaliteit vallen wel enkele kanttekeningen te maken. Naast de nadruk op verbetering zal er ook ruimte moeten blijven voor acceptatie van wat - op dat

moment - niet te veranderen valt. Juist die acceptatie kan ruimte geven om op een ander vlak iets kleins te verbeteren. (Walburg, 2008) noemt vijf principes die de mentale weerbaarheid verhogen:

1. Positief en optimistisch denken
2. Leven met een missie
3. Bewust leven en genieten
4. Een gezonde leefstijl
5. Het delen van geluk

De voor-en-door methode

Geslaagde landgenoten kunnen voor statushouders “de brug naar de Nederlandse samenleving makkelijker slaan. De vrijwilligers moeten een neutrale toon aanslaan en uitgaan van vragen en behoeften” (Tuk, 2010, p. 26). De voor-en-door methode is een methode waarbij mensen uit de eigen doelgroep betrokken worden bij gezondheidsbevorderende activiteiten zoals voorlichting geven. De voor-en-door methode wordt door statushouders die er gebruik van maken als positief gezien. Deze methode verhoogt het vertrouwen van de vluchtelingen in het programma en creëert herkenning en erkenning, waardoor er snel een cohesie binnen een groep ontstaat. Cultuur- en taalbarrières worden overwonnen en er kan daardoor gemakkelijker aangesloten worden bij de behoeften van de vluchtelingen (van Baars, 2005).

Multi-family therapy

Multi-family therapy (MFT) is een vorm van systeemtherapie die gebruik maakt van de aanwezigheid van lotgenoten (andere echtparen of gezinnen) om verandering en verbetering te bewerkstelligen. Het is een combinatie van systeem- en groepstherapie. Deelname brengt nieuwe ervaring, erkenning en herkenning met zich mee. Het is vooral geschikt voor gezinnen waar traumatische stress een rol speelt (bij één of meerdere leden) vanwege het weer leren metalliseren (leren zien door de ogen van de ander), en het vergroten van onderlinge steun (De Bruijn, 2016, p. 27).

MFT bewerkstelligt een afname van stress door beter begrip van de psychosociale klachten en betekenisgeving aan wat er hierdoor gebeurd is in relaties en gezinnen. Hierop volgt een verbetering in onderlinge relaties, wat zich uit in meer steun, vertrouwen en tevredenheid in relaties en gezinnen. Er is meer vertrouwen in eigen vermogen om problemen anders op te lossen (p.29).

Cultuursensitief werken

De cultuur heeft een belangrijke invloed op hoe mensen met stress omgaan en hoe ze betekenis geven aan wat er gebeurd en is gebeurd. De centrale taak van de cultuur is het geven van betekenis aan de ervaringen (Akhtar, 1995, p. 105). Het kan bij het plannen van interventies van pas komen om na te gaan hoe mensen in dezelfde cultuur tegenover tegenspoed staan en hoe ze ermee omgaan. Hoe worden traumatische gebeurtenissen door bestaande rituelen in de cultuur verwerkt en verlicht? Voor een vluchtelingengezin kan het ook nuttig zijn uit te vinden welke eisen van de oude en de nieuwe omgeving met elkaar in conflict zijn (Jaffa, 1991, p. 21). Het vaststellen en benoemen van de kracht van een gezin draagt bij aan de ontwikkeling van zelfvertrouwen en zelfrespect, dat zo belangrijk is voor de verwerking (Hanna & Brown, 1995, p. 26).

Interculturele competentie

In verschillende literatuur over vluchtelingen wordt aandacht besteed aan interculturele competentie. Dit wordt als een eis aan hulpverleners en vrijwilligers gesteld. Hoewel ze allen veel gemeen hebben, spreekt die van (Djie, 2007) ons het meest aan. In haar lezing over psychosociale problemen in een Wij-systeem geeft ze een beschrijving van interculturele competentie. Intercultureel competentie bestaat uit een viertal onderdelen:

1. Kennis van je eigen culturele bagage

Culturele bagage is wat je van huis mee krijgt. “Subjectieve cultuur is het geheel van gevoelens, houdingen, ideeën en veronderstellingen, die leden van een bepaalde cultuur belijden die hoewel deze als heel belangrijk worden ervaren, moeilijk te verifiëren zijn” (Triandis, 1992, p. 36).

Tot de culturele bagage behoren, naast kennis van de cultuurgeschiedenis:

- Kennis van de familie traditie; hoe neemt de familie besluiten, vooral rondom kinderen.
- Kennis van de familiegeschiedenis; zijn er herhalende patronen? Zijn er geheimen of zaken waar niet over gesproken mag worden?
- De zeden en gebruiken; wat is onder bepaalde omstandigheden al dan niet toegestaan of gebruikelijk?
- De moraal: hoe word je geacht te reageren in een bepaalde situatie?
- De taal; is men gewend één of meer talen te spreken?
- De gezagsverhoudingen; zijn de onderlinge posities hiërarchisch (moeders wil is wet) of egalitair (consensus en overleg) van opzet?

Culturele bagage is een complex geheel die een sleutelrol speelt bij bewustwording van het eigen handelen in contacten met anderen.

2. Kennis van andere culturen

Het kennen van andere culturen is niet bedoeld om te werken met een vaststaand stappenplan, maar een middel om je bewustzijn van je culturele bagage te ontwikkelen. Belangrijk daarbij is niet alleen de maatschappelijke context (het migranten systeem, een nieuw -westers wij- functionerend systeem), maar ook in welk tijdsbestek en op welke plaats het leven zich afspeelt.

3. Culturele gevoeligheid

Behalve kennis over je culturele bagage, is het belangrijk bewust te zijn van je eigen culturele gevoeligheid (Jessurun, 1997). Wat is de onderliggende reden voor je handelen en oordelen? Anders gezegd, waar komen de eigen normen en waarden en dus de waardeoordelen vandaan? Op welke onderwerpen rust er al dan niet bewust taboe: waar wil/kan je niet over praten, waar word je kwaad, verdrietig, ongelukkig van? Daarnaast is culturele gevoeligheid ook het vermogen om met je eigen spanningen en onzekerheden adequaat om te gaan.

4. Het verplaatsen in de positie van de anderen

Het is belangrijk om je in de positie van de ander te kunnen verplaatsen. Dat kun je niet uit een boekje leren, daarvoor moet je in werkelijkheid of in een gesimuleerde situatie zaken als eenzaamheid, buitengesloten worden, gediscrimineerd worden, tegen taalbarrières lopen, aan den lijve ondervinden.

Handreiking voor de vrijwilliger

Hoe kunnen vrijwilligers vluchtelingen helpen? Vluchtelingen afkomstig uit oorlogsgebieden hebben vaak ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt. In veel gevallen hebben zij huis en haard, familie en vrienden, werk en school moeten achterlaten. Deze ervaringen kunnen ernstige invloed hebben op hun gezondheid, partnerrelatie en gezin. Tegelijkertijd zijn vluchtelingen veerkrachtig en willen zij graag een nieuw leven beginnen.

Hieronder zijn do's en dont's als hulpmiddel voor vrijwilligers beschreven om veerkracht van statushouders te vergroten (Arq Psychotrauma Expertgroep, 2016).

Do's

Vertrouwd klimaat creëren:

- Probeer betrouwbaar, voorspelbaar en duidelijk te zijn.
- Geef feitelijke informatie. Wees eerlijk over wat u wel en niet weet.
- Zorg voor een veilige omgeving waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en kunnen ontspannen.

Emotionele veiligheid bieden:

- Neem de tijd om naar vluchtelingen die hun verhaal met je willen delen, te luisteren.
- Houd rekening met de cultuur, leeftijd en geslacht van de persoon.
- Erken dat mensen op verschillende manieren reageren op schokkende gebeurtenissen. Veerkrachtigere mensen kunnen goed functioneren, terwijl anderen ernstig getroffen kunnen zijn en professionele zorg nodig hebben. Dit verschilt per individu.
- Benadruk de sterke kanten van de vluchteling en hoe hij zichzelf door de crisis heen kan helpen.

Informatie geven:

- Geef informatie op een begrijpelijke wijze, houd het eenvoudig.
- Help mensen om contact op te nemen met familie en vrienden, via de telefoon of internet.
- Weet naar wie u door kunt verwijzen (huisartsenpraktijken) of waar u informatie kunt vragen. Maak duidelijk aan de mensen dat ook als zij nu een aanbod van hulp afslaan, zij in de toekomst nog steeds toegang tot hulp hebben.

Dont's:

- Leg geen druk op mensen om hun verhaal te vertellen.
- Dring uw hulp niet aan mensen op.
- Doe geen valse beloften en geef geen onjuiste informatie; beter is dan te zeggen dat u het niet weet.
- Vertel mensen niet waarom u denkt dat ze lijden en benoem geen redenen die verband houden met hun gedrag of overtuigingen.
- Vermijd onnodige kritiek op andere hulpverleners in het bijzijn van mensen die behoefte hebben aan deze diensten. In plaats daarvan kunt u de dienstverleners ondersteunen om de diensten te verbeteren. Zoek samenwerking.

Overbelasting vrijwilliger

Het begeleiden van hervestigde vluchtelingen betekent automatisch een confrontatie met de redenen waarom zij zijn gevlucht. De verhalen van onderdrukking, oorlog en geweld dienen zich op enig moment aan. Deze persoonlijke geschiedenissen en de daarbij horende emoties kunnen heftig en emotioneel zijn en roepen meestal reacties op bij de vrijwilliger. Dit geldt zeker als de begeleiding ingewikkeld is of wordt en er gevoelens van machteloosheid spelen. Als het dan niet goed gaat met een statushouder, kan deze belasting de begeleider te veel worden en ontwikkeld die zich tot overbelasting (Bloemen & Vloerberghs, 2012).

“De rol die een vrijwilliger voor zichzelf ziet kan verschillen van die van een ander, maar balans vinden tussen privé en begeleidingstaken, het onderling uitwisselen van lastige situaties en het ontvangen van teamintervisie met oog voor persoonlijke aspecten van de taak is van groot belang in

het voorkomen van overbelasting.” In een wisselende positie tussen distantie en betrokkenheid komt de rol van de vrijwilliger het beste tot zijn recht (Bloemen & Vloerberghs, 2012, p. 13).

Ondersteuning vrijwilligers

Eén vrijwilliger geeft aan dat ze zelf ondersteuning biedt aan een vriendin die ook met statushouders optrekt. Dit ondersteunen bestaat vooral uit luisteren zodat de ander haar verhaal kwijt kan. (IV1k1). Daarnaast geeft ze aan het vrijwilligers werk samen met haar man te doen en dat zij daarin steun bij elkaar vinden (IV1s1). Als ze behoefte zou hebben aan inhoudelijke ondersteuning in de contacten, zou ze een Syrisch echtpaar inschakelen. Dit echtpaar woont al lang in Nederland en heeft kennis en inzicht in zowel de Nederlandse als de Syrische cultuur (IV1t1). Stichting Gave weet deze vrijwilliger te vinden om nieuwe contacten te zoeken voor de statushouder als deze gaat verhuizen (IV1u1).

Een andere vrijwilliger weet de stichting te vinden voor informatie “Ik heb niet het gevoel dat mijn werk wordt gesteund door Gave. Maar ik weet als ik informatie nodig heb dat ik het daar kan krijgen/zoeken in ieder geval.”(IV1u1). Deze vrijwilliger benoemt de informatieavonden en de informatievoorziening middels brochures als positieve punten van Gave (IV2b1).

Een volgende vrijwilliger benoemt niet ondersteund te worden in haar werk, ze geeft wel aan dat zij mensen met elkaar in contact brengt omdat ze niet zelf met iedereen contact kan houden(IV4m2). Later in het gesprek geeft deze vrijwilliger aan dat ze, als ze vragen heeft, de voorganger of pastoraal medewerker van de ICF benaderd (IV4o2).

Behoeft aan ondersteuning

Eén vrijwilliger antwoordt dat zij niet geïnteresseerd zou zijn in een cursus om een onderwerp zoals het huwelijk ter sprake te brengen. (IV4y4) Op de vraag of ze een boekje zou willen gebruiken waarin onderwerpen zoals gezin en huwelijk beschreven staat, geeft deze vrijwilliger aan dat er al zulk materiaal beschikbaar is. Ze noemt als voorbeeld het boek ‘Ik ook van jou’ geschreven door Nicky en Sila Lee. Dit boek is ook in het Arabisch vertaald. (IV1x1)

Eén andere vrijwilliger geeft aan dat ze meer behoefte heeft aan informatie over de rol als vrijwilliger. Wat pak je hierin wel op en hoe kun je de verantwoordelijkheid delen (IV2c2)? Daarnaast geeft de vrijwilliger aan dat basiskennis over de cultuur van belang is. Ze zegt dat Gave hierin voldoende voorziet (IV2e1). Verder geeft deze vrijwilliger aan dat Gave voor het onderwerp huwelijk bijvoorbeeld beter op de huisarts in kan zetten dan op de vrijwilliger. “Dat is een beetje mijn angst, maakt Gave het niet te groot voor een vrijwilliger. Tegelijkertijd wil je er natuurlijk zijn voor de statushouders, maar ik vraag me het bij dit onderwerp (het huwelijk, JG) echt af.”

Twee vrijwilligers geven aan dat een huwelijkskursus nuttig zou zijn (IV2g1, IV4p2). Waarbij de één aantekent dat dit niet probleemgericht moet zijn, maar preventief en dat het daarnaast mooi zou zijn om de cursus op een multiculturele manier vorm te geven. Waarbij mensen van elkaar kunnen leren (IV2g1). De ander geeft aan dat het mooi zou zijn als er tijdens de cursus ook aandacht is voor onderwerpen vanuit de cultuur. Deze vrijwilliger tekent verder aan dat het lastig is om ervoor te zorgen dat mannen naar de cursus zouden komen (IV4p2).

Daarnaast geeft deze vrijwilliger aan ondersteuning nodig te hebben bij haar werk door een man, om zo de mannen te kunnen bereiken (IV4n2).

Tips vanuit deskundige voor de vrijwilliger

De deskundige geeft als tip voor de vrijwilliger: Kaart huwelijksproblemen niet op een directe manier aan, daarmee zet je de statushouder voor schut (IDb2). De deskundige geeft verder aan dat ze denkt dat een vriend of vrijwilliger niks kan betekenen voor een statushouder met huwelijksproblemen, zolang de statushouder dit zelf niet aangeeft (IDc2). De deskundige geeft als tip dat de vrijwilliger door kan verwijzen naar een professionele instantie bij het opmerken van problemen (IDe2).

Tussenconclusie deelvraag 3

De vrijwilliger geeft de statushouder een gevoel van veiligheid en eigenwaarde. Door het intensieve contact heeft het sociale netwerk van de statushouder een belangrijke rol in het signaleren van

psychosociale problemen. Het netwerk kan met behulp van de protect-vragenlijst psychosociale problemen opsporen, hierover in gesprek gaan, en doorverwijzen naar een professional.

Een zinvolle dagbesteding en voldoende beweging zijn beschermende invloeden op het welbevinden van statushouders, omdat ze contacten bewerkstelligen, het sociaal isolement wordt tegengaan en de groep verbondenheid geeft. De methodieken voor-door methode en positieve psychologie zijn succesvol in het begeleiden van statushouder met psychosociale problemen en toe te passen als vrijwilliger. In het begeleiden van statushouder met psychosociale problemen is het betekenisvol om interculturele kennis in huis te hebben, maar het belangrijkste is een houding waar respect en belangstelling uit blijkt.

Vrijwilligers zoeken zelf informatie of hulp in eigen omgeving als zij steun nodig hebben in hun contacten met de vluchtelingen. Drie vrijwilligers geven aan meer steun te willen ontvangen. Een huwelijkscursus voor statushouders zou helpend zijn. Mevrouw M. al Aubudi raadt de vrijwilliger aan huwelijksproblemen niet zelf te bespreken met de statushouder maar door te verwijzen naar professionele hulp.

Deel C. Conclusie, aanbevelingen, discussie en evaluatie

Hoofdstuk 8 Conclusies

In dit hoofdstuk wordt de hoofdvraag van het onderzoek beantwoord:

“Welke thema’s spelen er bij relatieproblemen van in Nederland wonende statushouders uit Irak en Syrië, en hoe kan de ondersteuning die vrijwilligers aan deze statushouders geven, versterkt worden?”

We beantwoorden de hoofdvraag door eerst in te gaan op de thema’s die spelen bij relatieproblemen. Vervolgens gaan we in op hoe ondersteuning door vrijwilligers versterkt kan worden.

Thema’s

De thema’s die spelen in de huwelijken van statushouders zijn gegroepeerd rondom de onderwerpen ‘verschil in culturele context’ en ‘opbouw van het nieuwe leven’. Het gescheiden leven rondom de vlucht heeft geen negatieve gevolgen voor de huwelijksrelatie. Liefde, respect en aandacht voor elkaar zijn beschermende factoren tegen huwelijksproblemen.

Wat betreft de culturele context spelen:

Rollenpatroon:

- o De positie van de vrouw in de Nederlandse samenleving
- o Taakverdeling

Manier van communiceren

- o Communicatie
- o Ruzie
- o Taboe rond seksualiteit/intimiteit

Cultureel bepaalde omgevingsfactoren

- o Alcohol/drugs gebruik
- o Normen en waarden rondom huwelijkstrouw
- o Huiselijk geweld
- o Scheiden

Familieverbanden

- o Familie
- o Opvoeding

De verschuiving naar meer vrijheid voor de vrouw in de Nederlandse context, zorgt voor spanning in het huwelijk van statushouders. Communicatie in de huwelijken kan moeilijk verlopen omdat man en vrouw niet open zijn naar elkaar in verband met eergevoel. Overleggen is men niet gewend omdat man en vrouw in het land van herkomst afgebakende taken hadden. Ruziemaken in een huwelijk wordt als normaal gezien. Over intimiteit en seksualiteit wordt niet gesproken, ook niet in de huwelijken. Het voorhanden zijn en het gebruik van verdovende middelen, veroorzaakt huwelijksproblemen. Huwelijkstrouw is een onderwerp dat onder spanning staat in het huwelijk doordat flirten en vreemdgaan meer geaccepteerd is in Nederland. Huiselijk geweld is een thema in zowel het huwelijk als in het gezin. Scheiden is in Nederland makkelijker dan Irak en Syrië, kinderen zijn een reden om bij elkaar te blijven voor de statushouders. Overleden of achtergebleven familieleden worden gemist, maar dit heeft geen invloed op het huwelijk. Kinderen opvoeden in een andere cultuur zorgt voor onenigheid tussen man en vrouw.

Wat betreft de opbouw van het nieuwe leven spelen:

- o Persoonlijke ontwikkeling
- o Werk of werkloosheid

- o Het spreken van de Nederlandse taal
- o Netwerk opbouwen
- o Financiën

Man en vrouw ontwikkelen beide in de Nederlandse samenleving. Dit werkt positief voor het huwelijk. Werk is een thema in de huwelijken, Met name dat de man geen werk heeft waarop vervolgens de taakverdeling niet aangepast wordt. Het ongelijk beheersen van de Nederlandse taal heeft ook invloed op de taakverdeling in het huwelijk. Het veranderde netwerk heeft geen invloed op het huwelijk. De financiële situatie kan een negatieve invloed hebben het op huwelijk: het leven van een uitkering is status ondermijnend voor de man.

De thema's zijn uit elkaar getrokken om ze overzichtelijk weer te kunnen geven. In de praktijk staan de thema's met elkaar in verband en beïnvloeden ze elkaar. Met name 'taakverdeling' is een centraal thema met overlap en invloeden vanuit andere thema's.

Ondersteuning door de vrijwilliger

Voor de integratie van statushouders in de Nederlandse samenleving zijn contacten met familie, een geloofsgemeenschap of mensen met dezelfde moedertaal de belangrijkste kennisbron. Een sociaal netwerk, zinvolle dagbesteding en bewegen geven een gevoel van veiligheid en eigenwaarde. Het bewerkstelligt sociale contacten, waarbij isolement wordt tegengegaan, vluchtelingen kunnen eigen identiteit vast houden en in de groep geeft het een gevoel van verbondenheid.

Er is bij volwassen mannen en vrouwen een grote behoefte aan betrouwbare informatie op seksuele gezondheid thema's, omdat er vanuit de culturele achtergrond een groot taboe ligt op het thema seksualiteit. Mannen en vrouwen hebben geen 'seksuele opvoeding' gehad wat zorgt voor problemen in de partnerrelatie en de seksuele vorming van eigen kinderen.

Psycho-educatie, positieve psychologie en de voor-en door methoden zijn succesvolle tools in de ondersteuning van psychosociale problemen van statushouders door een vrijwilliger. Multifamily therapy (MFT) is niet geschikt omdat hier een beroepsopleiding voor nodig is en MFT alleen in een therapeutische setting kan worden uitgevoerd.

In de praktijk kan de vrijwilliger de statushouder helpen door zijn sociale netwerk te versterken, een lotgenoot te ontmoeten, een passende sportclub en werk te vinden. Het zijn beschermende factoren tegen psychosociale problematiek. Omdat de vrijwilliger direct betrokken is bij het statushouders gezin heeft hij zelf ook een belangrijke rol in het signaleren van problemen. Als vrijwilliger is het belangrijk mogelijkheden te bieden met elkaar te praten over ieders noden en de steun die iemand daarbij van anderen verwacht. Gezinsleden worden zo sensitiever voor elkaar emotionele behoeften. Bij het vermoeden van psychosociale problemen kan de vrijwilliger hierover in gesprek gaan, zodoende krijgt hij inzicht in hoe statushouders hun problemen zelf beleven, niet om zelf hulp te gaan verlenen, maar om wanneer nodig, geestelijke gezondheidszorg te introduceren.

Communicatie tussen mensen uit verschillende culturen (de statushouder en vrijwilliger) vindt altijd plaats in een bredere context. Het gaat niet alleen om interculturele kennis, inzicht en vaardigheden, maar ook om een houding waaruit belangstelling en respect blijkt. Het gaat niet om systematisch uitvoeren van kennis, het is een middel om een betekenisvolle relatie aan te gaan, zodat de ander zich veilig kan gaan voelen. Voorwaarden voor betekenisvol aanwezig in relaties en gezinnen van statushouders met psychosociale problemen: tijd nemen, het gebruik maken van voor hen herkenbare voorbeelden van stresssituaties en in begrijpelijke taal uitleggen hoe psychosociale klachten ontstaan en hoe behandeling ze kunnen opheffen.

Vrijwilligers geven aan dat het huwelijk geen gespreksonderwerp is in hun contacten met statushouders. Dit vinden zij niet passen bij de vriendschappelijke relatie. Bij onze specifieke vragen over huwelijksproblematiek gaven vrijwilligers aan geen hulpverlener te willen zijn. Zij zien zich als vriend van de statushouder en geven voornamelijk praktische hulp. Hoewel de partnerrelatie van statushouders geen gespreksonderwerp is, konden vrijwilligers vertellen hoe ze omgaan met het onderwerp huwelijk. Ze zijn zich bewust van hun voorbeeldfunctie als partners. Verder wordt genoemd: contact houden, uitnodigen voor een huwelijkskursus, aanspreken bij huwelijksproblemen, advies geven als dat gevraagd wordt. Tips die door vrijwilligers gegeven werden met betrekking tot het in gesprek gaan over huwelijksproblemen zijn: normaliseren, een wederkerig gesprek voeren waarbij de vrijwilliger ook wat van zichzelf vertelt, het onderwerp huwelijk ter sprake brengen via het thema opvoeding en dat bij groepsgewijs werken rekening gehouden dient te worden met de schaamtecultuur.

Als statushouders relatieproblemen ervaren, spreken zij daar niet over met een Nederlands contact. De statushouder zal dit misschien wel doen met iemand met wie zij een sterke band heeft en een gedeelde culturele achtergrond. Een Nederlander mag vragen stellen bij vermoeden van huwelijksproblemen maar moet het accepteren als de statushouder daar niet over wil spreken. Hoewel statushouders hun problemen het liefst zelf oplossen, gaven ze aan dat als ze hulp zouden willen ontvangen, ze naast schriftelijke informatie (op internet), ook face-to-face in gesprek willen gaan.

Mevrouw M. al Aubudi ondersteunt bij huwelijksproblemen door advies te geven, mee te denken en mensen zelf te laten nadenken over oplossingen. Zij adviseert de vrijwilliger huwelijksproblemen niet op een directe manier bespreekbaar te maken, zolang de statushouder hier geen aanleiding toe geeft. Bij het opmerken van problemen kan de vrijwilliger wel doorverwijzen naar een professionele instantie.

Hoofdstuk 9 Aanbevelingen

Thema's

Wij adviseren stichting Gave het boekje over huwelijk en gezin, voor wat betreft het onderwerp huwelijk, op te bouwen rond de hoofdthema's 'verschil in culturele context' en 'opbouw van het nieuwe leven'. Hier vanuit kunnen de deelthema's besproken worden. Taakverdeling is een centraal thema, wat extra aandacht verdient. Het is goed om te beseffen dat de thema's samenhangen en dat een verandering op één gebied ook gevolgen zal hebben voor de andere thema's.

Het bespreken van het thema seksualiteit vraagt een zorgvuldige aanpak. Geef informatie in zowel het Nederlands als het Arabisch, zodat mensen snappen waar het over gaat. Houdt rekening met cultuurgevoelige issues en kies voor een veilige insteek. Gebruik bijvoorbeeld de termen 'relaties en gezondheid' of 'weerbaarheid' in plaats van 'seksualiteit'. Er is veel behoefte aan informatie over alle onderwerpen op het terrein van seksualiteit. Informeer statushouders over de reikwijdte van seksuele en relationele vorming. Deze strekt verder dan preventie van seksuele risico's zoals soa, aids of zwangerschap. Seksuele vorming richt zich ook op veranderingen in de puberteit, verliefdheid en relatievorming, vrouwelijk en mannelijk lichaam, gendergelijkheid, acceptatie seksuele diversiteit, seksuele weerbaarheid, voorbereiding op seksuele contacten en plezierige seksualiteit. Praten over seksualiteit in gemengde groepen is niet vanzelfsprekend. Kies in eerste instantie voor sekse-homogene groepen en scheiding van gehuwde en ongehuwde deelnemers en besteed veel aandacht aan het creëren van randvoorwaarden voor een veilige leeromgeving.

Ondersteuning door de vrijwilliger

Wij adviseren stichting Gave zich te bezinnen op de rol van de vrijwilliger. Kan de vrijwilliger de rol gegeven worden om te interveniëren bij huwelijks en gezinsproblemen? Past het begeleiden van de vrijwilliger hierin bij de doelstelling van de stichting? Hieronder zijn voor de twee verschillende scenario's aanbevelingen uitgewerkt.

Als Gave tot de conclusie komt dat de vrijwilliger kan interveniëren bij huwelijksproblemen, dient de vrijwilliger geënthousiasmeerd en geïnstrueerd te worden. De vrijwilliger wil niet op een directe manier ondersteunen in het huwelijk en is vooral gericht op de praktische hulp, vriendschap en evangelisatie. Enthousiasmeren heeft dus prioriteit.

De instructies kunnen vormgegeven worden aan de hand van de informatie in het hoofdstuk 'Conclusies' onder de subkop 'Ondersteuning door de vrijwilliger'.

Als Gave tot de conclusie komt dat het niet bij de rol van de vrijwilliger past om te interveniëren bij huwelijksproblemen, dienen vrijwilligers uitleg te ontvangen waarheen ze statushouders met huwelijksproblemen kunnen verwijzen. Daarnaast kan de vrijwilliger een rol spelen in het normaliseren van professionele hulp. De stichting kan ervoor kiezen, voor zover dit bij haar doelstelling past, om zich met het onderwerp huwelijk en gezin te richten op professionals zoals maatschappelijk werkers, huisartsen en pastoraal medewerkers.

Train de vrijwilliger om psychosociale problemen te herkennen en hierover in gesprek te gaan met statushouders. Hulpverleners door een vrijwilliger raden wij af. Het is belangrijk dat Stichting Gave zorgt voor een sociale kaart met hulpverlenersorganisaties door heel NL met cultuursensitieve zorg zodat de vrijwilliger, wanneer nodig, kan doorverwijzen naar geestelijke gezondheidszorg.

Hoofdstuk 10 Discussie

Meerwaarde onderzoek

Stichting Gave heeft vooronderzoek gedaan naar de huwelijken van Syriërs en Irakezen in hun thuisland. Er is niet eerder onderzoek gedaan naar welke impact migratie heeft op huwelijken van Syrische en Irakese statushouders in Nederland en op welke manier een vrijwilliger of vriend preventief kan helpen. De meerwaarde van ons onderzoek is dat er concreet onderzocht is welke thema's spelen in relatieproblemen van Syrische en Irakese statushouders die wonen in Nederland. Stichting Gave gaat met deze thema's informatief materiaal ontwikkelen wat de vrijwilliger kan bespreken in contacten met statushouders. De literatuurstudie heeft bijgedragen aan praktische tips en tools voor de vrijwilliger om statushouders met psychosociale problemen op een cultuur sensitieve manier te ondersteunen.

Suggesties vervolgonderzoek

Het advies voor vervolgonderzoek is om een soortgelijk onderzoek uit te voeren onder een veel grotere populatie van vrijwilligers en statushouders. Hiermee kan er een beter waardeoordeel gegeven worden of er, in vergelijking met andere doelgroepen, veel relatieproblemen spelen, bij Syrische en Irakese statushouders in Nederland en of Stichting Gave hierop moet interveniëren. Door in het vervolg literatuuronderzoek te doen of gebruik te maken van onderzoekers met een zelfde culturele achtergrond, in plaats van interviews, kan er een zorgvuldiger antwoord gegeven worden op de vraag 'Welke thema's spelen in relatieproblemen van statushouders?' Dit heeft de voorkeur omdat onze respondenten aangaven geen huwelijksproblemen te hebben of niet gemakkelijk te praten over problemen. We adviseren Stichting Gave tot slot om vervolgonderzoek uit te voeren over de rol van de vrijwilliger. Met behulp van interviews kan de motivatie van de vrijwilliger - om statushouders niet preventief te ondersteunen in relatieproblemen - worden verduidelijkt en kan Gave zich beraden of zij de vrijwilliger moeten enthousiasmeren, of dat de stichting zich niet moet bezighouden met deze thematiek.

Hoofdstuk 11 Evaluatie

Het hoofdstuk start met een SWOT-analyse waarin de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen over onze werkwijze tijdens het onderzoek weergegeven zijn. Vervolgens beschrijven we de wijze waarop de interviews en het literatuuronderzoek hebben plaatsgevonden. Ten slotte wordt geëvalueerd op de doelstelling van het onderzoek.

Swot analyse werkwijze

	Positief	Negatief
Intern	<u>Sterktes</u> • Gekozen dataverzamelmethode passend bij kwalitatief onderzoek. • Validiteit gewaarborgd door het laten checken van de interviewprotocollen. • Transparantie door weergave interviews, labelsysteem en verwijzingen naar de interviews en literatuur.	<u>Zwaktes</u> • Structuur onderzoeksverslag (geen ervaring met het schrijven van een verslag).
Extern	<u>Kansen</u> • Tips over manier van interviewen bij statushouders door medewerkers van Gave. • Begeleiding en feedback van de opdrachtgever en afstudeerbegeleider.	<u>Bedreigingen</u> • Weinig bereidheid mee te werken aan interviews, geen verzadiging. • Weinig literatuur te vinden over tips en tools voor ondersteuning in relaties door vrijwilligers. • Cultuurverschil tussen onderzoekers en een gedeelte van de respondenten. • Beperkte tijdsperiode voor het onderzoek.

Werkwijze interviews

De interviewprotocollen zijn door twee medewerkers van Gave bekeken. Op deze manier is zoveel mogelijk gewaarborgd dat de informatie die uit de interviews zou komen, daadwerkelijk datgene is wat beoogt wordt te meten. De adviezen die de medewerkers van Gave gegeven hebben, zijn in de protocollen verwerkt.

Voordat de interviews plaatsvonden, is er een gesprek geweest met een medewerker van Gave. Deze medewerker had een Syrische achtergrond. Zij heeft tips gegeven over de manier van interviewen. Bijvoorbeeld dat het belangrijk is dat mensen begrijpen waar het interview voor dient. Een praktische tip die toegepast is, is het tonen van respect door te benoemen dat het niet verplicht is de vragen te beantwoorden en te zeggen dat mensen het mogen aangeven als ze iets niet willen of kunnen

vertellen. Een andere tip was dat het goed is om aan te geven dat de respondent het goed doet en dat de informatie die hij of zij geeft waardevol voor ons is. Tijdens de interviews bleek dat het opvolgen van de laatste tip tot gevolg had dat de respondent meer vertelde.

Een vrijwilliger die geïnterviewd is, heeft informatie over het onderzoek in het Arabisch laten vertalen. Drie van de vier geïnterviewde statushouders hebben van tevoren deze informatie ontvangen. Een interview had al plaatsgevonden voordat de vertaling beschikbaar was. Zie voor de Nederlandse en Arabische versie van deze informatie het bronnenboek (blz. 163 -165).

In een beperkte tijd voldoende statushouders vinden was heel lastig. Ook de Nederlandse taal was soms een obstakel duidelijk te maken wat de onderzoekers bedoelden. Omdat er gewerkt werd met vrijwilligers als tussenpersoon waren statushouders soms niet goed geïnformeerd over de interview criteria. Daarom is er één keer van de het criterium 'getrouwd zijn op het moment van de vlucht' en twee keer van het criterium 'individuen interviewen om sociaal wenselijkheid te voorkomen' afgeweken. Omdat deze interviews veel inhoudelijke informatie gaven over het huwelijk in Nederland zijn ze toch geschikt en gebruikt in de uitwerking, het labelen en de analyse.

Het viel op dat de vrijwilligers en deskundige die wij spraken percentueel gezien weinig huwelijksproblemen bemerkten bij statushouders. Ook de statushouders zelf gaven aan weinig problemen te ervaren. De verkregen resultaten uit de interviews zijn dus gebaseerd op minimale casuïstiek.

Werkwijze literatuuronderzoek

Tijdens het literatuuronderzoek is gebruik gemaakt van triangulatie. Dat wil zeggen dat er verschillende databronnen zijn en verschillende manieren van dataverzameling. In het onderzoek is via verschillende bronnen gezocht naar informatie, via bijvoorbeeld boeken, rapporten, studies etc. We hebben zoveel mogelijk geprobeerd om bronnen te zoeken en te gebruiken die niet ouder zijn dan vijftien jaar. Dit is niet gelukt, er zijn bronnen gebruikt van 1990-heden, omdat in vergelijking met andere onderwerpen, er minder boeken en artikelen beschikbaar waren over ons onderwerp.

Doelstelling

De aanbevelingen aan stichting Gave zijn het hoofdresultaat van ons onderzoek. Het doel was om te inventariseren welke thema's er spelen bij relatieproblemen van Syrische en Irakese statushouders. Aan dit doel is voldaan. Met behulp van de interviews en het literatuuronderzoek zijn deze thema's beschreven. Daarnaast was het doel om te beschrijven met welke tips en tools een vrijwilliger de statushouder steun kan geven in relatieproblematiek. Dit doel is deels behaald. Omdat er weinig specifieke informatie gevonden is over de hulp door vrijwilligers bij relatieproblemen zijn de tips en tools beschreven voor algemene ondersteuning bij psychosociale problemen. Daarnaast bleek uit de interviewresultaten dat vrijwilligers het niet als hun taak zien om te ondersteunen bij huwelijksproblemen. Ook de deskundige vindt het inzetten van vrijwilligers bij relatieproblemen onverstandig. Daarom is onze aanbeveling niet zozeer gericht op het aanbieden van tips en tools maar op bezinning over de inzet van vrijwilligers.

Hoofdstuk 12 Bibliografie

- Akhtar, S. (1995). A Third Individuation: Immigration, Identity and the Psychoanalytic Process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 43(3), 105-108.
- Arq Psychotrauma Expertgroep. (2016). *Psychosociale ondersteuning vluchtelingen*.
- Baarda, B., Bakker, E., Fisscher, T., Julsing, M., Peters, V., Van der Velden, T., et al. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen: Noordhoff.
- Baarda, B., Van der Hulst, M., & De Goede, M. (2012). *Basisboek Interviewen*. Groningen: Noordhoff
- Bala, J., & Mooren, T. (2007). *Leven na de vlucht. Systeembehandeling bij getraumatiseerde asielzoekers- en vluchtelingengezinnen*.
- Baranovic, B., & Rogosic, S. (2016). Social capital and educational achievements: Coleman vs. Bourdieu. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 6(2), 94-96.
- Berkman, L. F., & Kawachi, I. (2001). Social ties and mental health. *Journal of Urban Health*, 78 (3), 464-465.
- Bloemen, E., & Vloeberghs, E. (2012). 'Gun ons de tijd...' *Werkboek psychosociale begeleiding bij hervestigde vluchtelingen*.
- Boillat, J., & Chamouton, B. (2012). *Protect. Process of Recognition and Orientation of torture victims in European countries to facilitate Care and Treatment*. Brug, J. (2016). *Gezondheidsvoorlichting en gedragsveranderingen. Een planmatige aanpak*.
- Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Cohen, S. (2004). Social Relationships and Health. *American Psychologist*, 676-677.
- De Bruijn, P. (2016). Gezinnen helpen gezinnen - Multifamily therapy na psychotrauma. *Cogiscope*, 8(5), 24-27.
- De Vries, J., De Neef, M., & Van der Vlugt, I. (2017). *Praten over relaties en (seksuele) gezondheid. Een verkenning onder Syrische vluchtelingen in Nederland*.
- De Vries, S. (2002). *Psychosociale hulpverlening en vluchtelingen*. Amsterdam: SWP.
- Dercksen, A., & Haven, A. (2004). *Omgaan met psychische problemen*. Amsterdam: Boom.
- Djie, T. A. (2007). Familie plaatsing binnen migrantenfamilies. Belicht vanuit kleur. *Verslag van het Landelijk Congres: familie en sociale netwerkplaatsing*. Amersfoort.
- Drogendijk, A., Pannekoek, P., Mooren, T., de la Rie, S., Soydas, S., & Schouten, M. (2016). *Veerkracht en Vertrouwen*.
- Elliot, D., & Goldberg, L. (2000). *The healing power of exercise*. New York: John Wiley & Sons.
- Hanna, S., & Brown, J. (1995). *The practice of Family Therapy*. Key Elements Across Models. Boston: Thomson Brooks-Cole.
- Hassmen, P. (2000). Physical exercise and psychological well-being: A population study in Finland. *Preventive Medicine*, 30(1), 17-25.

- Hendrix, H. (2008). *Bouwen aan netwerken*. Leer- en werkboek voor bevorderen van sociale steun. Amsterdam: Boom Lemma
- Herman, J. (1996). *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld - van mishandeling thuis en politiek*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Jaffa, D. (1991). *Working with the ones you love*. Berkeley: Conarie Press.
- Jessurun, C. (1997). *Transculturele vaardigheden*. Woerden: Nationaal Instituut Gezondheidsbevordering & Ziektepreventie.
- Kok, J., Kuipers, S., & Weiler, R. (2010). *Naar een visie voor Vluchtelingenwerk 2015*.
- Lely, J. (2010). Positieve psychologie ook voor vluchtelingen? *Cogiscope*, 3(10), 8-13.
- Mulders, J., Mensinga, M., & Bloemen, E. (2017). *Ervaringen van POH-GGZ met zorg aan vluchtelingen*.
- Pharos. (2013). *Gezond in Nederland. Stimuleringsprogramma lokale aanpak gezondheidsachterstanden*. Geraadpleegd op 5 januari 2018, van <https://www.gezondin.nu/?file=525&m=1477580479&action=file.download>
- Pharos.(2016). *Pharos. Feiten en cijfers Syrische vluchtelingen*. Geraadpleegd op 14 februari 2018, van <https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2015/10/factsheet-syrische-vluchtelingen.pdf>
- Schoorl, M., & Mooren, M. (2018). *Beter beginnen, een psycho-educatief programma voor vluchtelingen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Steyaert, J., & Kwekkeboom, R. (2012). *De zorgkracht van sociale netwerken*.
- Summerfield, D., & Toser, L. (2007). Low intensity war and metal trauma in Nicaragua: a study in a rural community. *Medicine and War*, 7(2), 84-99.
- Triandis, H. (1992). *The Analysis of Subjective Culture*. New York: Wiley.
- Tuk, B. (2010). *Je wilt je kind niet kwijtraken. Training opvoedingsondersteuning Somalische ouders in een asielzoekerscentrum*.
- Van Baars, B. (2005). *Vrije vogel. De voor-en-door methode toegepast in een preventieproject voor asielzoekers*.
- Van Rossum, C. (2013). Het netwerk van je cliënt in kaart brengen. Hoe doe je dat? *Movisie*, 1-2. Geraadpleegd op 28 april 2018, van <https://www.movisie.nl/artikel/netwerk-je-client-kaart-brengen-hoe-doe-je-dat>
- Van der Stel, J. (2004). Psycho-educatie in het kader van de geestelijke gezondheidszorg. Geraadpleegd op 24 mei 2018, van http://www.jaapvanderstel.nl/wp-content/uploads/Effectiviteit-psychoeducatie_2004.pdf
- Van Essen, J., & Bala, J. (2007). *Als glas in lood*. Utrecht: Stichting Pharos.
- Vooys, A. (2011). *'Maar ik kan er toch zelf WEL wat aan doen?' Over de toegevoegde waarde van psychomotorische therapie met betrekking tot een actieve, oplossingsgerichte copingstrategie bij vluchtelingen* (Bachelorscriptie). Psychomotorische therapie en Bewegingsagogie. Windesheim, Zwolle.

Walburg, J. (2008). *Mentaal vermogen. Investeren in geluk*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Walsh, W., Dawson, J., & Mattingly, M. (2010). How are we measuring resilience following childhood maltreatment? Is the research adequate and consistent? What is the impact on research, practice and policy? *Trauma Violence Abuse, 11*(1), 27-28.

Wimmenhove, H. J. (2013). *De wil is er. Nu de weg nog. Onderzoek naar de invloed van sociale netwerken op de sociaal-culturele integratie van vluchtelingen in Utrecht* (Masterscriptie). Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht.

Wouters, S. (2008). *Vluchtelingen en hun sociale netwerk* (Bachelorscriptie). Maatschappelijk werk en dienstverlening, Windesheim, Zwolle.

Deel D. Inhoudsopgave Bronnenboek

Interviewprotocollen

- Interviewprotocol statushouder
- Interviewprotocol vrijwilliger
- Interviewprotocol deskundige

Uitgewerkte interviews

- Interview statushouder 1
- Interview statushouder 2
- Interview statushouder 3
- Interview statushouder 4
- Interview vrijwilliger 1
- Interview vrijwilliger 2
- Interview vrijwilliger 3
- Interview vrijwilliger 4
- Interview deskundige: mevrouw M. al Aubudi

Labeldocument literatuur

- Code bronnen literatuurlijst
- Literatuurlabels

Labeldocument interviews

- Algemeen labeldocument
- Kernlabelsysteem

Uitnodigingen voor de interviews

- Nederlandse informatie voor statushouders
- Arabische informatie voor statushouders